

UNIVERZITET U SARAJEVU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

MJESTO PNEUMATOLOGIJE
U TEOLOGIJI JOSEPHA RATZINGERA

Završni rad

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Hrvoje Kalem

Student: Dario Adžić

Sarajevo, 2025.

SAŽETAK

Tema završnog rada: Mjesto pneumatologije u teologiji Josepha Ratzingera

Pneumatologiju bi se moglo okarakterizirati kao teološku znanost *u povojima*. Njezin je zadatak neprestano tražiti svoje mjesto u teologiji. Ovaj rad će nastojati osvijestiti značaj pneumatologije za teologiju iz pera jednog od najvećih teologa današnjice Josepha Ratzingera s ekstenzijom na njegov pontifikat. Crkva je uvijek bila svjesna prisutnosti Duha Svetoga znajući da je Duh prisutan od samoga početka, u stvaranju svijeta. Duh Sveti (*ruah Jahve*) je u početku stvaralački Duh koji »lebdi nad vodama« (Post 1, 2). U Starom zavjetu on vodi povijest izraelskog naroda preko vođa, dok u Novom zavjetu Isus djeluje u njegovoj snazi. Nakon svoje proslave, Isus ga daruje Crkvi i Crkva trajno živi u svijesti da je Duh u njoj prisutan i da je vodi. U Ratzingerovoj pneumatologiji *in se* koja se nadahnjuje na pneumatologiji svetoga Augustina Duh Sveti se prikazuje kao *communio*, ljubav i dar, čime on postaje za kršćane novi Zakon. Isus Krist i Duh Sveti su povezani neraskidivim jedinstvom koje obuhvaća cijelu Crkvu u ljubavi prema Ocu.

Iako su u povijesti Crkve postojale određene pneumatološko-ekleziološke kontroverze, ostala je svijest da je Duh Sveti veza jedinstva u Crkvi i njegovo djelovanje je nužan uvjet za djelotvornost liturgije i sakramenata. On se očituje i preko crkvenih pokreta koji često, zbog ranjenosti ljudske naravi nisu u suglasju s mjesnom Crkvom i obratno. Duh Sveti je djelatnik u osobi Blažene Djevice Marije. On čini da se iz njezina bezgrešnog krila rodi spasitelj i otkupitelj svijeta, te ona kliče svoj *Veliča* u tom istom Duhu. Zbog svoje predanosti Božjoj volji i oslušivanja glasa Duha Svetoga, Marija biva dušom i tijelom uznesena u slavu Božju. Ove dogme o marijinu djevičanstvu, bogomajčinstvu, bezgrešnom začecu i slavnom uznesenju ipak neće proći bez određenih prigovora koje Ratzinger pomno tumači i argumentirano odbacuje.

Ključne riječi: pneumatologija, *communio*, Duh Sveti, Joseph Ratzinger/Benedikt XVI., kristologija, ekleziologija, mariologija

SUMMARY

Theme of final work: The Place of Pneumatology in the Theology of Joseph Ratzinger

Pneumatology could be characterized as a theological science *in its infancy*. Its mission is constantly finding a locus in theology. This final work will strive to revive importance of pneumatology in the theology of one of the greatest modern theologians Joseph Ratzinger with extension on his pontificate. Church has always been aware of Holy Spirit's presence and knows that Holy Spirit is present from the very beginning in the creation of the world. In the beginning, Holy Spirit (*ruach Yahweh*) was Spirit of creation who »was hovering over the waters« (Gen 1:2). In the Old Testament he leads a history of Israel through its leaders and in New Testament Jesus in is acting through his strength. After glorification of Jesus, Holy Spirit was given to the Church by Jesus and Church has always been living in awareness that Holy Spirit leads it and he is in its presence. In Ratzinger's pneumatology *in se* which is inspired by pneumatology of saint Augustine, Holy Spirit is shown as *communio*, love and gift and for Christians he is a new Testament. Jesus Christ and Holy Spirit are bound in unbreakable union which includes the whole Church in Father's love.

Although in history of the Church there were some pneumatological and ecclesiological controversies, stayed a consciousness remained that Holy Spirit is a relation of unity in the Church and his acts are important condition for effectiveness of liturgy and sacraments. He is also present in Church's movements which are often in disagreement with local Church because of human's vulnerable nature and the other way around. Holy Spirit is acting in Blessed Virgin Mary. According to his merits, a saviour and redeemer of the world is born from Mary's immaculate womb, so she speaks her *Magnificat* in this same Spirit. Because of her obedience to God's will and by listening to voice of the Holy Spirit, Mary's body and soul were ascended to Heaven. These dogmas about Mary's virginity, God's motherhood, immaculate conception and glorious assumption were facing some complaints which were carefully interpreted and argumentatively rejected by Ratzinger.

Key words: pneumatology, *communio*, Holy Spirit, Joseph Ratzinger/Benedict XVI., christology, ecclesiology, mariology

UVOD

Pneumatologija kao govor o Duhu Svetom je bila vrlo često među zadnjim predmetima zanimanja u teologiji. Stoga će ovaj rad nastojati prikazati pneumatologiju iz perspektive jednog od najvećih suvremenih teologa Josepha Ratzingera oslanjajući se i na promišljanja nastala tijekom njegova pontifikata kao pape Benedikta XVI. On je na izvanredan način povezoao pneumatologiju *in se* i *ad extra* svrstavajući je uglavnom u područje kristologije, ekleziologije i mariologije. Ratzinger nas je ovime potaknuo da se pneumatologija mora neprestano razvijati i pronalaziti svoje mjesto u teologiji, te probudio svijest o tome da bi svaka teološka znanost trebala doista biti prožeta pneumatologijom.

Da bi se shvatio značaj Duha Svetoga u Ratzingerovoj misli, u prvom poglavlju ćemo općenito prikazati ulogu Duha Svetoga u povijesti spasenja. U drugom poglavlju ćemo donijeti Ratzingerovo tumačenje onoga što je Duh Sveti *u sebi*, te njegovo tumačenje kako je Duh Sveti djelovao u povijesti spasenja dotičući se pojedinih biblijskih događaja. Prikazat ćemo i Ratzingerovu misao o odnosu Duha Svetoga prema čovjeku. Budući da je Duh Sveti jedinstvo i povezanost (*communio*), tim se pojmom može iskazati i jedinstvo i poveznost između pneumatologije i drugih teoloških znanosti poput kristologije, ekleziologije i mariologije što će u ovome radu biti predmet našega zanimanja.

U trećem poglavlju ćemo elaborirati Ratzingerovu poveznicu između kristologije i pneumatologije gdje je cilj pokazati kako se pneumatologija i kristologija povezuju u osobama Isusa Krista i Duha Svetoga. U četvrtom poglavlju prikazat ćemo povezanost između Duha i Crkve oslanjajući se na Ratzingerovo tumačenje pojedinih pneumatološko-eklezioloških kontroverzi u povijesti Crkve, ali i na koji način Duh stvara jedinstvo između sebe i Crkve, te između njezinih vjernika. Poglavlje ćemo završiti značajem, ulogom i mjestom crkvenih pokreta kao duhovskim darovima. Cilj posljednjeg poglavlja je prikazati poveznicu između mariologije i pneumatologije, te u teologiji osvijestiti značaj i ulogu Blažene Djevice Marije i Duha Svetoga.

Postoji svijest da je u Crkvi tijekom njezine povijesti govor o Duhu Svetomu jednostavno utihnuo, ali isto tako važno je shvatiti da taj govor nije iščeznuo. Tijekom 20.

stoljeća crkveno učiteljstvo je nastojalo mnogim svojim dokumentima i sinodama probuditi zanimanje za Duha Svetoga u teologiji i osobnom životu kršćanina. Postupno je u tome i uspijevalo, te danas postoji niz dokumenata crkvenog učiteljstva koji govori o Duhu i njegovom značaju za Crkvu.¹

Ipak, zadaća pneumatologije ostaje trajno buditi svijest o Duhu Svetomu, otkrivati njegove putove i prepoznavati njegovo djelovanje, te uspostaviti vezu između teorije i prakse, dogmatike i duhovnosti, te učiniti da sve teološke znanosti budu prožete pneumatologijom.²

¹ Usp. N. IKIĆ, *Kompendij katoličke pneumatologije, mariologije i eshatologije*, KBF Sarajevo, Sarajevo, 2011., 7-11.

² Usp. *Isto*, 11-12.

1. DUH SVETI U SVETOME PISMU

U govoru o Duhu Svetomu polazimo od svetopisamskih svjedočanstava o djelovanju Duha Svetoga u Starom i Novom zavjetu. Duh Božji prvotno djeluje u stvaranju kao stvaralački Duh (*ruah Jahve*) koji svijetu daje egzistenciju. Ovaj pojam *ruah* ima trostruko značenje: kozmološko, antropološko i teološko (*ruah Jahve*). Duh Božji djeluje na vođama izraelskog naroda (Mojsiju, sucima, kraljevima i prorocima), a mudrosna literatura ga više opisuje tko je on *in se*. Novi zavjet svjedoči o djelovanju Duha Svetoga u Isusovu životu, te Isus sve što čini čini po Duhu. Duh je prisutan i u Isusovom pashalnom misteriju nakon čega ga Isus izlijeva na čitav narod. Tako i prva Crkva osjeća prisutnost Duha koji tvori međusobno jedinstvo. O Duhu Svetomu će biti govora i u Pavlovim i Ivanovim promišljanjima.

1.1. Stari zavjet

Duh Sveti je u stvaranju »lebdio nad vodama« (Post 1, 2). Taj isti Duh koji je u početku lebdio nad vodama i dozvao svijet u postojanje kao *ruah Jahve* vodi povijest spasenja izraelskog naroda. On djeluje preko izraelskih vođa i pojavljuje se kao *sila* koja biva *u* i *na* njima. Oni čine silna djela njegovim izvanrednim zahvatima i tako spašavaju izraelski narod. Duh Božji podiže i proroke kao glasnike nade Izraela i glasnike Onoga na kojemu će Duh Gospodnji počivati trajno. Mudrosna literatura tumači uglavnom što je Duh Sveti *u sebi*.

1.1.1. Ruah

Prema mnogim autorima Stari Zavjet koristi pojam *ruah* (*duh*) u trostrukom smislu: kozmološkom, antropološkom i teološkom.

Kozmološko značenje pojma *ruah* odnosi se na vjetar jer Duh je dah vjetra. Pojam vjetar u sebi krije određenu tajnovitost: u jednom trenutku on ruši sve pred sobom (usp. Ez 13, 13; 27, 26), dok u drugom on postaje blagi šapat, lahor (usp. 1 Kr 19, 12), svojom vrelinom suši zemlju (usp. Izl 14, 21; Iz 30, 27-33), ali i lije po njoj vodu koja donosi obilan plod, život (usp. 1 Kr 18, 45).³ Vjetar je bio vrlo važan čimbenik u povijesti

³ Usp. Duh, u: X. LEON-DUFOUR i dr. (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988., 214.

izraelskog naroda jer se Jahve često služio vjetrom kako bi spasio Izraela (usp. Izl 10, 13; 14, 21-22; 15, 8; 15, 10; 19, 16; Br 11, 31). Bio je vrlo važan i u ratovima i sudačkim događajima izraelskog naroda (usp. 2 Sam 22, 8; Iz 17, 13 i drugdje), a prikazuje se i kao sila koja zahvaća čovjeka i premješta ga s jednoga mjesta na drugo (usp. 1 Kr 18, 12; 2 Kr 2, 16).⁴

Antropološko značenje pojma *ruah* predstavlja ovisnost čovjekova života o Bogu. Bog daje čovjeku život (usp. Post 2, 7) kao i svim živim bićima. Oni su apsolutno ovisni o njemu. Taj dah je Božji dar koji od Boga dolazi i vraća se Bogu. No, antropološko značenje pojma *ruah* obuhvaća i ritam disanja u kojem se prepoznaje čovjekovo stanje duše poput radosti, straha, nemira, srdžbe, ushita, blagosti, mira, strpljivosti i drugo (usp. Suci 8, 3; Job 4, 9; Post 26, 35; Iz 61, 3; Ps 77, 4 i drugdje).⁵ Cijeli čovjekov život opisan je pojmom *ruah* jer je on obuhvaćen duhom; čovjek je duhovno biće. Duh ga potiče na razmišljanje, na odluke, djela, stavove. On čovjeka čisti i vodi prema Božjem spasenjskom djelovanju.⁶

Teološki značaj pojma *ruah* označava Božjeg Duha (*ruah Jahve*) kao božansku i otajstvenu stvarnost koja djeluje na kozmičkom i povijesno-spasenjskom planu. Duh je dah života koji nadilazi vremena i prostore. On je suprotnost svijetu koji upućuje na prolaznost i raspadljivost. U Starom zavjetu pojam Duh Božji na pojedinim mjestima dobiva naziv *Sveti*. On u stvaranju stupa u dijalog sa svijetom, oblikuje ga, dovodi u red prirodne sile, te stvara živa bića. On vodi povijest spasenja kao *vođa* i *objavitelj*.⁷ *Ruah Jahve* djeluje u čovjekovu nutarnjem životu, potiče ga na spoznaju, shvaćanje i djelovanje, te čovjek koji je njime zahvaćen vidi stvari koje obični čovjek ne vidi (usp. Br 24, 1 Sam 1, 20-24; 10, 5-6, Post 41, 38, Br 11, 6. 2). Bog oslobađa Izraela od egipatskog ropstva i nastavlja spašavati svoj narod preko izabranih vođa kojima daruje svoga Duha. Izraelski narod je na svojim vođama prepoznavao Duha Božjega i u njima vidio vrijednost.⁸

⁴ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, KS, Zagreb, 2012., 18.

⁵ Usp. A. REBIĆ, Religiozno iskustvo Duha u Bibliji, u: *Bogoslovska smotra* 59 (1989.) 1-2, 42.

⁶ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 19.

⁷ Usp. Duh Sveti, u: A. STARIĆ i dr., *Enciklopedijski teološki rječnik: Sveto pismo, povijest, duhovnost, fundamentalna teologija, dogmatika, moral, ekumenizam, religije*, KS, Zagreb, 2009., 219.

⁸ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 20-21.

1.1.2. Duh Božji na sucima

Duh Božji podiže suce koji su uglavnom bili priprosti ljudi. Oni nisu znali da će ih obuzeti Duh, nisu bili pripremljeni, niti su slutili takvo što. Međutim, nisu se mogli tome usprotiviti, te su odjednom postali junaci koji su se zauzimali za svoj narod izvanrednim djelima hrabrosti. Duh Božji je preko njih osiguravao spas i jedinstvo izraelskog naroda. On čudesnim zahvatima *silazi* (Suci 3, 10; 11, 29), *zahvaća* (Suci 14, 6; 1 Sam 11, 6) i *obuzima* (Suci 6, 34) suce.⁹ Duh im daruje izvanrednu snagu da poraze neprijatelje u ratovima; on je sila koja potiče na izvanredna i nadnaravna djela, te *vjetar* koji obuzima čovjeka i radi s njime što hoće uzimajući ga u svoje vlasništvo tako postajući njegova nutarnja dinamička sila.¹⁰ Potrebno je shvatiti da »ovi ljudi nisu sveci. U njima je mnogo toga sirovo i nepročišćeno. Ali, ovakvi kakvi jesu, oni su u vlasti Duha Jahvina. A kad Duh zahvati čovjeka, onda ga i mijenja, sve njegove sile stavlja u pokret, u službu Božjih ciljeva, ljudskoga spasa. Smjer toga djelovanja nije čovjeku uvijek jasan, ali to nije potrebno. Po njemu djeluje netko veći od njega.«¹¹

1.1.3. Duh Božji na kraljevima

Duh Božji silazi na izraelske kraljeve, no ne na isti način kao na suce. Na kraljevima Duh Božji *ostaje* po njihovu pomazanju. On ih uzdiže svojom silom da što mudrije i razboritije upravljaju svojim narodom. Prvotno *počiva* na vladarima poput Mojsija (usp. Br 27, 18; Pnz 34, 9) i njegovih sedamdesetorici staraca (usp. Br 11, 24-30), te na Jošui Nunovu koji uvodi narod u obećanu zemlju (usp. Br 27, 18; Pnz 34, 9). Po uspostavi monarhije Duh privremeno *silazi* na Šaula (usp. 1 Sam 10, 6-13; 11, 6), te trajno *ostaje* na kralju Davidu i njegovu potomstvu (usp. 2 Sam 7, 12.15-16). Ovaj ostanak Duha na Davidovu potomstvu ima veliku važnost jer se Duh trajno veže uz Davidovu lozu i iskazuje svoju vjernost koju neće narušiti ni grijesi Davida i njegovih potomaka.¹²

Od Davida će poteći savršeni kralj koji će primiti sedam darova Duha Svetoga i uspostaviti pravdu i pravednost, mir i sigurnost (usp. Iz 11, 2).¹³ Budući da je pomazanjem

⁹ Usp. Duh Božji, u: X. LEON-DUFOUR i dr., *Rječnik biblijske teologije*, 218.

¹⁰ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 22.

¹¹ A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, FTI, Zagreb, 1991., 23-24.

¹² Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 23-24.

¹³ Usp. A. REBIĆ, *Religiozno iskustvo Duha u Bibliji*, 44.

Duh Božji obuzeo Davida »od onoga dana« (1 Sam 16, 13), kralj postaje *pomazanik Božji*. Ovu titulu nosit će i očekivani Spasitelj koji će potpuno obnoviti Izrael (usp. Iz 9, 1-6; 11, 1-10).¹⁴ Duh će na njega *sići* i na njemu *ostati*, a on će izliti Duha svoga na sve ljude. Toga Spasitelja, odnosno Mesiju Novi Zavjet će vidjeti u Isusu Kristu, a događaj pomazanja Duhom će vidjeti u događaju Isusova krštenja.¹⁵

1.1.4. Duh Božji na prorocima

U burnim vremenima Izraelove povijesti Bog podiže proroke kao glasnike nade i spasenja. Duh Božji osposobljava proroke za njihovo poslanje. Dok Duh Božji ostvaruje dublje osobno jedinstvo s prorokom, prorok mora sazrijevati, umirati sebi da bi dopustio Bogu da djeluje preko njega. Zato se prorok katkad opire, uvijek bezuspješno bježi od svoga poziva, ali se nekada i sam nudi, te ulazi u Božju vlast po Božjem odabranju.¹⁶

U predužanjskom razdoblju proroci ne spominju da djeluju po Duhu jer su razni lažni proroci to tvrdili za sebe. Tek nakon sužanjstva kada je pojam *Duha* bio jasniji i razvijeniji, proroci postaju *poslanici Božji* koji su *puni Duha Jahvina*. Najznačajniji proroci koji su *puni Duha Jahvina* u navedenom razdoblju su Izaija, Ezekiel i Joel. Izaija i Ezekiel govore o Duhu kao Božjoj stvaralačkoj snazi koja će se očitovati u mesijanskom kralju. Ezekiel govori o suhim kostima koje će oživjeti tajanstvenom snagom Duha kojega Jahve po prorokovim ustima šalje u njih (usp. Ez 37, 1-10). Izaija govori o Duhu Božjem koji će prebivati na *Sluzi Jahvinom* te ga obdariti svojim darovima (usp. Iz 42, 1-9; 49, 1-6; 50, 4-11; 52, 13-53, 12). Joel navješćuje Duha koji će prebivati u svome narodu i stvoriti novu duhovsku zajednicu (usp. Jl 3, 1-5; 3, 1).¹⁷

1.1.5. Duh Božji u mudrosnim knjigama

U mudrosnim knjigama Staroga zavjeta Duh Sveti objavljuje samoga sebe. Budući da je mudrost Božje svojstvo, ona prema ovim knjigama poprima osobnu dimenziju. Pojedini crkveni Oci će ovu mudrost tumačiti slikom Duha Svetoga. Mudrost je ona koja dolazi od Boga, ispunja čovjeka i narod Božji te je posvuda prisutna. Mudrost i duh

¹⁴ Usp. F. COURTH, *Sakramenti*, UPT, Đakovo, 1997., 194.

¹⁵ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 24.

¹⁶ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 25.

¹⁷ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 26-27.

Gospodnji postaju gotovo istoznačnice: »Mudrost je duh čovjekoljublji (...) duh Gospodnji ispunja svemir« (Mudr 1, 6.7).¹⁸ Duh Božji u mudrosnoj literaturi ima gotovo istu zadaću kao i u proročkoj: on upravlja čovjeka da vrši volju Božju. Budući da je čovjek ranjen istočnim grijehom, Duh mu priskače u pomoć i tako ga mijenja.¹⁹ Iz ovoga vidimo da Duh Božji ima preobražavajuću snagu.

1.2. Novi zavjet

U Novom zavjetu je opisano kako Duh Sveti djeluje u životu Isusa Krista. Evanđelisti svjedoče o Isusovu krštenju kao događaju ispunjenja starozavjetnog proroštva koje govori da će Duh Božji *počivati* na Mesiji, te će ga on izliti na čitav narod. Nakon što je Duh Sveti po krštenju sišao na Isusa, vodi ga u pustinju, te Isus kasnije njegovom snagom čini silna djela u narodu. Duh Sveti je prisutan i u Isusovom pashalnom misteriju kao Duh koji se, prema tumačenjima crkvenih Otaca, po Isusovoj smrti daruje Crkvi. On je Duh koji je djelatan i u uskrsnuću koje je za Schneidera njegovo najveće djelo. Duh Sveti je djelovao i u prvoj Crkvi potičući apostole da šire radost evanđelja do na kraj zemlje. Pavao u svojim poslanicama iznosi poveznicu između Duha, Krista, Crkve i kršćanina, dok ga Ivan uglavnom shvaća kao *Parakleta* koji, među ostalim, »uvodi u svu istinu« (usp. Iv 16, 13).

1.2.1. Duh Sveti u Isusovu krštenju i djelovanju

Evanđelja svjedoče o Ivanu Krstitelju kao Isusovom preteči koji će najaviti dolazak spasenja, ali i Duha koji će prebivati na Isusu. Njegovo djelovanje bit će priprema za Isusovo djelovanje, te će se starozavjetno proroštvo o izlivanju Duha Svetoga na vjernike dogoditi u Isusovu djelovanju. Isusovo krštenje označilo je početak njegova djelovanja, te ostvarivanje krštenja Duhom Svetim. Neposredno nakon Isusova krštenja evanđelja iznose Ivanovo svjedočanstvo o Isusu kao *Pomazaniku* što biva posvjedočeno samim silaskom Duha Svetoga na Isusa u obliku goluba (usp. Lk 3, 21; Mt 3, 16; Mk 1, 10), te Očevim proglasom: »Ovo je Sin moj ljubljani! U njemu mi sva milina!« (Mt 3, 17).²⁰ U ovim događajima Duh narodu objavljuje obećanog Mesiju. No, objavljuje ga na tajanstven način.

¹⁸ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 28.

¹⁹ Usp. A. REBIĆ, *Religiozno iskustvo Duha u Bibliji*, 47-48.

²⁰ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 47.

Sin se daje krstiti, dok Otac govori Sinu, a sam Duh čini se kao da niti govori niti djeluje. No, njegova prisutnost je nužna da bi se dogodio dijalog između Oca i Sina. On, iako se čini da je nijem i da ne djeluje, ipak čini da dođe do susreta. On priopćava Isusu Očevu riječ zadovoljstva, ponosa i ljubavi uzdižući ga kao Sina Očeva, a Ocu prikazuje posvećenje Sina kao ugodnu žrtvu.²¹

Sve što Isus kasnije čini plod je Duha Svetoga koji na njega *silazi* i na njemu trajno *ostaje*. Duh upravlja svaki Isusov korak, te ga tako on vodi u pustinju (usp. Mk 1, 12) i među ljude. Potiče ga da liječi (usp. Lk 5, 17; Mk 7, 37), izgoni đavle (usp. Mk 1, 34.39). Ljudi žele dotaknuti Isusa, a iz njega izlazi sila (usp. Mk 5, 30). Po Duhu Isus naučava kao onaj koji ima vlast (usp. Mk 1, 22), te mu se sve prirodne sile pokoravaju (usp. Mk 4, 41). Po njemu se u sili ostvaruje kraljevstvo Božje na zemlji (usp. Lk 17, 21). Duh Sveti djeluje i u Isusovu srcu, te Isus kliče: »Slavim te, Oče, Gospodaru neba i zemlje (...) Sve mi preda Otac moj« (Lk 10, 21).²²

1.2.2. Duh Sveti u pashalnom misteriju

Isus ne samo da prima Duha Svetoga, nego ga i dariva, i to »bez mjere« (Iv 3, 34) kao »vodu živu koja struji u vječni život« (Iv 4, 13-14). Ova voda koja predstavlja Duha će biti darovana učenicima nakon što Isus bude proslavljen. Takvoga Duha Isus najavljuje učenicima na Posljednjoj večeri. On je Duh koji je već u učenicima i u njima će i ostati (usp. Iv 14, 15-17), Duh koji učenike uvodi u svu isitnu (usp. 16, 13-15), koji svjedoči za Isusa (usp. 15, 26-27), koji očituje grijeh svijeta (usp. 16, 7-11) i doziva im u pamet ranije događaje (usp. 14, 26). Stoga Isus moli Oca da bude proslavljen kako bi se ostvarilo sve što je on rekao. Ta Isusova proslava podrazumijeva da njegova božanska slava Sina bude priopćena njegovu čovječstvu koje se prinosi i žrtvuje.²³

U Isusovoj smrti na križu čini se kao da je sve stalo, pa time i samo djelovanje Duha Svetoga. Čuje se samo Isusov krik napuštenosti: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio« (Mk 15, 34). Ostaje pitanje: gdje je Duh Sveti? Novi Zavjet vrlo malo govori o djelovanju Duha u Isusovoj smrti na križu. No to ne znači da on ne djeluje. On djeluje na

²¹ Usp. Duh Božji, u: X. LEON-DUFOUR i dr., *Rječnik biblijske teologije*, 222.

²² Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 36.

²³ Usp. J. MARCELIĆ, Duh Sveti u povijesti spasenja, u: *Crkva u svijetu* 18 (1983.) 2, 129-130.

jedan novi način. On je moć Isusove žrtve na križu, snaga njegova prikazanja. On je plamen kojim se pali žrtva paljenica Bogu ugodna. Isus se predaje Ocu za sve ljude, a način toga predanja Ocu vlastit je Duhu Svetom po kojemu je ta žrtva na križu vječno prisutna, djelatna, plodna i trajna. Isusova smrt značila je oslobađanje Duha Svetoga. Ivan piše kako je Isus u trenutku svoje smrti *predao duh* (usp. Iv 19, 30). Crkveni Oci su, kako navodi A. Schneider, u ovome predanju duha vidjeli darovanje Duha Svetoga Crkvi. Nakon što je Isusov bok bio probijen potekli su krv i voda kao znak Crkve koja se rađa iz Isusova srca po Duhu Svetomu.²⁴

Isusovo uskrsnuće se može pripisati Duhu Svetomu. Sveti Pavao piše u Rim 8, 11: »Ako li Duh Onoga koji uskrisi Isusa od mrtvih prebiva u vama, Onaj koji uskrisi Isusa od mrtvih, oživit će i smrtna tijela vaša po Duhu svome koji prebiva u vama«. Duh Sveti koji je u početku lebdio nad vodama (usp. Post 1, 2) i tako vodio povijest spasenja, u Isusovu uskrsnuću tu povijest vodi do svoga cilja. Uskrsnuće Isusa Krista postaje vrhunac i sažetak svih Božjih dijela u povijesti spasenja. Ono je novo stvaranje, najveće djelo Duha Božjega.²⁵ Nakon uskrsnuća Isus se ukazuje svojim učenicima i govori im: »Mir vama! Kao što je mene poslao Otac i ja šaljem vas (...) Primate Duha Svetoga! Kojima otpustite grijeha, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im.« (Iv 20, 21-23). Ovaj tekst svjedoči da Isus učenicima daruje Duha, te se nad njim ispunja ono što je rečeno u Ps 2, 7: »Ti si sin moj; danas te rodih.« Isus je sada u punini proslavljen i ispunjen Duhom Svetim i on će izliti Duha svoga na svoj narod kako su to navijestili još proroci Staroga zavjeta.²⁶

1.2.3. Duh Sveti u prvoj Crkvi

Počeci Kristove Crkve počinju na Pedeseticu kada Duh Sveti kao sila odozgor obuhvaća prostor u kojemu su učenici molili zajedno s Marijom. Taj prizor je opisan vrlo živo. To je silan prodor Božje moći koji je prikazan kao silan vjetar ili oluja koja je ispunila prostoriju zajedno s razdijeljenim jezicima koji su sišli na Mariju i apostole. Ovaj silazak

²⁴ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 39-42.

²⁵ Usp. *Isto*, 44.

²⁶ Usp. J. MARCELIĆ, *Duh Sveti u povijesti spasenja*, 130.

razdijeljenih jezika predstavlja darove koji su apostolima bili potrebni kako bi mogli izvršiti svoje poslanje.²⁷

Pedesetnicom počinje konačna prisutnost Duha Svetoga. On je stalno prisutan u svojoj Crkvi, očituje se i djeluje. U Djelima apostolskim su opisani mnogi vidljivi učinci Duha Svetoga poput čudesa, ozdravljenja i mnogih drugih znakova. Duh Sveti zahvaća čovjeka, podvrgava sebi čovjekove moći, daje spoznaju Božjih otajstava, otkriva Božje namjere, svjedoči i potiče na svjedočenje (usp. Dj 5, 32; 13, 2; 15, 28).²⁸

»Taj Duh je Isusov Duh: on čini da se ponavljaju Isusovi čini, da se propovijeda Isusova riječ (4, 30; 5, 42; 6, 7; 9, 20; 18, 5; 19, 10.20), da se ponovno govori Isusova molitva (Dj 7, 59 sl = Lk 23, 34.46; Dj 21, 14 = Lk 22, 42), da se u lomljenju kruha trajno nastavlja Isusovo zahvaljivanje; on podržava jedinstvo među braćom (Dj 2, 42; 4, 32), jedinstvo koje je okupljalo učenike oko Isusa.«²⁹

Prva Crkva bila je svjesna djelovanja Duha Svetoga. Ona živi u trajnoj prisutnosti Duha, a on je vodi. Duh Sveti osigurava vezu između povijesnog Isusa i Crkve. Kao što se snagom Duha Isus utjelovio u krilu Djevice, kako ćemo vidjeti u poveznici između pneumatologije i mariologije, tako se snagom Duha rađa Crkva. Kao što je pomazao i vodio Isusa, sada pomazuje i vodi apostole da šire poruku evanđelja po svem svijetu. Duh Sveti se izlijeva na svako tijelo i pokreće Crkvu da širi istinu evanđelja. Prva Crkva je to osjećala i nije ostala u uskim krugovima jeruzalemske zajednice nego je misijski pronosila vijest o Isusu po cijelom svijetu. Duh daje svojoj Crkvi jedno srce i jednu dušu, te uspostavlja sve dublje jedinstvo između njega i njegovih učenika.³⁰ »Život Pracrkve nezamisliv je bez Duha Svetoga. Crkva je događaj Duha Svetoga, vrijeme Crkve njegovo je vrijeme. Crkve nema bez Duha, a po Crkvi Duh Sveti postaje vidljiv i ulazi u svijet.«³¹

²⁷ Usp. A. REBIĆ, *Religiozno iskustvo Duha u Bibliji*, 54.

²⁸ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 54-55.

²⁹ Duh Božji, u: X. LEON-DUFOUR i dr., *Rječnik biblijske teologije*, 226.

³⁰ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 56.

³¹ *Isto*, 57.

1.2.4. Pavlova perspektiva Duha Svetoga

Pavao koristi u svojim poslanicama pojam duh (*pneuma*) čak 147 puta. Njegova pozornost na Duha Svetoga je okrenuta više *ad intra*, te Pavao govori o Duhu koji djeluje u Isusu, čovjeku i Crkvi.³²

Između Krista i Duha postoji najtješnja povezanost. Duh se, kao i Krist zauzima za čovjeka. On oblikuje čovjekove misli, čine i osjećaje prema Kristovu uzoru. On čovjeku objavljuje Krista. Najveću povezanost između Krista i Duha Pavao iznosi u 2 Kor 3, 17 kada piše: »Gospodin je Duh«. Primjećuje se kako Pavao gotovo poistovjećuje Krista i Duha, no takva istovjetnost je moguća samo ukoliko Krist i Duh djeluju zajedno u pojedincu i zajednici, dok je razlika u tome što Krist posjeduje Duha i šalje ga svojoj Crkvi.³³ Potpuno poistovjećivanje dakle nije moguće jer Krist djeluje po Duhu, a ne obratno (usp. Rim 15, 18sl.). Krist je u svojoj mucij, smrti i uskrsnuću ostvario spasenje, a ne Duh. Međutim, Duh je *zalog* i *prvina* toga spasenja, te »nitko ne može reći: *Gospodin Isus* osim u Duhu Svetom« (1 Kor 12, 3).³⁴

Prema Pavlu za kršćanina je važno živjeti *po Duhu*. Važno je otvoriti se djelovanju Duha Svetoga, dopustiti da Kristov Duh vodi čovjeka. Takav život po Duhu se protivi tijelu i njegovim zakonima. Za Pavla je čovjek u tijelu onaj čovjek koji se uzdaje u svoje snage, koji je zatvoren i uživa u svojoj samodostatnosti (usp. Gal 5, 17-25). Takav život vodi u smrt. Živjeti po Duhu znači otvoriti se Bogu i bližnjemu (usp. Gal 5, 13), stajati u slobodi djece Božje, prihvatiti nesebičnost i služenje u ljubavi (usp. Gal 5, 13-25).³⁵

Duh Sveti je prisutan u svojoj Crkvi. On je počelo njezina života i daje joj darove, odnosno karizme tako potičući njezinu izgradnju. Ti darovi posebno očituju Duha Svetoga. Čovjek ih može primiti i moliti za njih, te tako biti otvoren Bogu i bližnjemu i na taj način izgrađivati Crkvu. Pavao na više mjesta nabroja različite karizme (usp. Rim 12, 6; 1 Kor 12, 4; 1 Kor 14, 26). Karizme su jamac punine Duha Svetoga u zajednici koja budi čežnju za

³² Usp. N. IKIĆ, *Kompendij katoličke pneumatologije, mariologije i eshatologije*, 24.

³³ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 53.

³⁴ Usp. F. COURTH, *Bog trojstvene ljubavi*, KS, Zagreb, 1999., 92-93.

³⁵ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 54.

Bogom, a najveća karizma bez koje su svi drugi darovi bezvrijedni je ljubav (usp. 1 Kor 13).³⁶

1.2.5. Ivanova perspektiva Duha Svetoga

Početak Ivanova evanđelja prikazuje ispovijest Ivana Krstitelja koji vidjevši Duha Svetoga gdje silazi na Isusa u obliku goluba izgovara svoju vjeroispovijest da je Isus Sin Božji (usp. Iv 1, 32-34). Ovim Ivanovim svjedočanstvom se obistinjuju riječi o Izdanku Jišajevu i Sluzi Jahvinu na kojem će počivati Duh Gospodnji (usp. Iz 4, 2; Iz 42, 1). Duh Sveti koji počiva na Isusu će biti oslobođen nakon njegove proslave i darovan svemu svijetu u slici krvi i vode (usp. Iv 19, 35; 1 Iv 5, 6). Budući da je Duh darovan sada je na snazi novi kult. Duh daruje novi, vječni život, rođenje od Boga, te se sada klanjatelji Bogu klanjaju u *duhu* i *istini* i to posvuda, ne više u hramu. Uskrsli Krist sada zamjenjuje hram.³⁷

U 14., 15. i 16. poglavlju svoga evanđelja Ivan za Duha Svetoga koristi pojam *Paraklet*. Ovaj pojam je preuzet iz društvene konotacije i označava branitelja, odvjetnika, dozvanog, prizvanog, tješitelja i sl. *Paraklet* uzima od Oca i Sina ono što naviješta učenicima (usp. Iv 16, 14). Sin ga šalje, a on svjedoči Sina i objavljuje ga učenicima (usp. Iv 15, 26; 4, 2). On ima odnos prema Isusovim učenicima. Uvijek ostaje u njima i s njima, uvodi ih u svu istinu, podsjeća ih na Isusove riječi i djela, otkriva buduća vremena (usp. Iv 16, 13). Ima i odnos prema svijetu, otkriva grijeha svijeta (usp. Iv 14, 17; 16, 7).³⁸

Jedna od mjesnih Crkava u okviru Pracrkve bila je Ivanova zajednica. Ona je osjećala prisutnost Duha Svetoga i živjela u toj svijesti (usp. Iv 7, 38; 20, 22; 1 Iv 4, 13). Duh je dan kršćanima trajno u posjed i on *ostaje*, odnosno *stanuje* među njima zauvijek.³⁹ Duh Sveti neprestano dolazi, govori, svjedoči, upućuje (usp. Iv 15, 26; 16, 7.8.13). No kršćanin ga, unatoč tomu što je on tu, treba moliti i zazivati, te biti otvoren i spreman primiti ga.⁴⁰ Iskustvo Duha Svetoga u svojoj zajednici Ivan opisuje ovako: »Što smo čuli, što smo vidjeli očima svojim, što razmotrimo i ruke naše opipaše o Riječi, Životu (...) i vidjeli smo i svjedočimo« (1 Iv 1, 1).

³⁶ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 64-65.

³⁷ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 57-58.

³⁸ Usp. N. IKIĆ, *Kompendij katoličke pneumatologije, mariologije i eshatologije*, 28-29.

³⁹ Usp. A. SCHNEIDER, *Na putovima Duha Svetoga*, 74-75.

⁴⁰ Usp. *Isto*, 77-78.

Ivan svjedoči o prisutnosti Boga u čovjekovu srcu pomoću iskustva Duha Svetoga i kaže: »od Duha nam je svoga dao« (1 Iv 4, 13). Iskustvo Duha Svetoga obogaćuje život, a njegovi su plodovi ljubav (usp. 1 Iv 3, 14; 4, 9-21), pouzdanje s obzirom na čas suda (usp. 1 Iv 4, 18) i sloboda od straha (usp. 1 Iv 4, 18).⁴¹ Ovo iskustvo se nakon Pedesetnice širi na cijelu Crkvu i ona tako postaje mjesto toga iskustva. Isusovi učenici postaju jedno u Duhu, u svakome prepoznaju Krista. Duh Sveti ujedinjuje svoju Crkvu u kojoj se nalaze slabi i grešni ljudi. Crkva tako postaje živa zajednica Duha koja slavi liturgiju i svete sakramente, te razlaže Božju riječ.⁴²

⁴¹ Usp. *Isto*, 79-81.

⁴² Usp. *Isto*, 85-86.

2. RATZINGEROVO TUMAČENJE DUHA SVETOGA *IN SE* I *AD EXTRA*

Jedan od najvećih teologa našega vremena, Joseph Ratzinger u svojim teološkim traktatima o Duhu Svetomu, Augustinovim riječima tumači osobnost Duha Svetoga. Tragom Ratzingerovih spisa, Duh Sveti je za Augustina, najprije vez ljubavi između Oca i Sina. Njegova je posebnost, potom, u tome da je on ono zajedničko Oca i Sina, njihov *communio*, njihovo jedno.⁴³ Osim što je Duh Sveti zajedništvo Oca i Sina, on je i zajedništvo ljudi međusobno, te ljubav koja označava Boga koji povezuje i stvara ostajanje. Treće tumačenje koje podcrtava ovaj njemački teolog na tragu Augustinova promišljanja je da je Duh Sveti dar, dar vode žive i dar koji sam sebe daruje u otvorenosti prema čovjeku. Ratzingerovo promišljanje o Duhu Svetomu koji djeluje u povijesti spasenja uglavnom se odnosi na stvaranje, gradnju Babilonske kule, te poveznicu između Saveza na Sinaju i Pedesetnice gdje Duh Sveti stvara jedinstvo između Boga i čovjeka.

2.1. Duh Sveti *in se*: tragom svetoga Augustina

Ratzinger govoreći o onome što je Duh Sveti *u sebi* polazi od razmišljanja velikog teologa i crkvenog Oca svetoga Augustina. Prema Augustinu, Duh Sveti je prvotno *communio*, odnosno zajedništvo Oca i Sina. Drugo Augustinovo tumačenje Duha *in se* je da je on ljubav. Ljubav koja stvara postojanje, koja je trajna i ostaje trajno. Duh Sveti je i dar kojim se Otac i Sin međusobno darivaju u ljubavi, te dar kojega Krist šalje svojoj Crkvi.

2.1.1. Duh Sveti kao *communio*

Početna teološka postavka Ratzingerove pneumatologije, koja se nadahnjuje na pneumatologiji svetoga Augustina je da je Duh Sveti *communio*.

Prvotno, Duh Sveti je *communio* Oca i Sina. Njegova bit je božanska bit, ona koja je zajednička i Ocu i Sinu, te ga se time shvaća upravo kao zajedništvo Oca i Sina. On je ono njihovo zajedničko i u tome je njegova posebnost.⁴⁴ Unutar toga jedinstva može se govoriti i o vlastitosti treće osobe. Duh Sveti je jedinstvo u osobi. Otac i Sin bivaju jedno na način da izlaze iz sebe, daruju se jedan drugomu i u tome darivanju bivaju plodni, a

⁴³ Usp. N. V. GAŠPAR – D. ŠEHIĆ, »Veliki pneumatolog Zapada« – Aurelije Augustin, u: *Riječki teološki časopis* 20 (2012.) 2, 325.

⁴⁴ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006., 37.

njihova plodnost je jedinstvo, Duh Sveti.⁴⁵ Duh je jedinstvo koje Bog daruje samom sebi, jedinstvo u kojemu se Otac i Sin daruju jedan drugome. Njegova osobnost je u tome što je on sveukupno kretanje jedinstva.⁴⁶

Pojam *communio* odnosi se i na kršćanina. Krštenjem kršćanin postaje *communio*, postaje dionikom trojstvenog zajedništva, njegovom snagom ulazi u bivstveni način Duha Svetoga. Ovakva izvorno Augustinova misao dovodi do poveznice između ekleziologije i pneumatologije.⁴⁷

2.1.2. Duh Sveti kao ljubav

Sveti Augustin u tumačenju svetopisamskog teksta »Bog je ljubav« (1 Iv 4, 16) naglašava vlastitost Duha Svetoga kao ljubavi. Svoje tumačenje obrazlaže odlomkom 1 Iv 4, 7-16 u kojemu je ljubav shvaćena kao ostajanje, kao postojanost. Bog se očituje u postojanosti, on je ljubav koja ostaje i tko ljubi Boga i bližnjega ostaje u toj ljubavi, ostaje u Bogu (rr. 12; 16b). Spoznaja da Bog ostaje u nama i mi u njemu dolazi upravo od Duha Svetoga od kojega nam je on dao (r. 13). Tvrdnju da je Duh Sveti ljubav Augustin potkrepljuje Pavlovim citatom: »Ljubav je Božja razlivena u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan« (Rim 5, 5). Duh Sveti je Božji dar, Bog od Boga, ljubav od ljubavi. Prisutnost Duha Svetoga, odnosno Božja prisutnost se očituje na način ljubavi.⁴⁸ Takva ljubav, bez koje je sve drugo ništa, očituje se u jedinstvu, izgrađivanju i nošenju, a Duh Sveti je onaj koji izgrađuje, onaj koji omogućava spoznaju u ljubavi.⁴⁹

Ratzinger u ovom augustinovskom promišljanju tumači kako je postojanost temeljni kriterij ljubavi Duha Svetoga. Ljubav stvara ostajanje i kao takva ne događa se bilo gdje, nego samo ondje gdje je vječnost. Temeljno djelo Duha Svetoga je ljubav koja povezuje i koja stvara ostajanje, ljubav koja *podsjeca* (Iv 14,26) i ujedinjuje.⁵⁰

⁴⁵ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2010., 91.

⁴⁶ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 38-39.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 38. O ovoj poveznici će biti više govora u četvrtom poglavlju.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 40-41.

⁴⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 93.

⁵⁰ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 42-43.

2.1.3. Duh Sveti kao dar

Središnji ulomak iz kojega Augustin tumači Duha Svetoga kao dar je Iv 4, 7-14 gdje Isus razgovara sa Samarijankom i traži *dar* vode kako bi se očitovao Samarijanki kao izvor *vode žive*, izvor Duha Svetoga kojega trebaju primiti oni koji vjeruju u njega (usp. 7, 39). Augustin ovdje vidi poveznicu između pneumatologije i kristologije, jer izvor Duha Svetoga je Krist, a po njemu i svaki kršćanin biva izvorom Duha Svetoga.⁵¹ Voda je stanovnicima toga područja bila sve. Bez vode nema života. Ondje gdje je voda, tu je i život. Izraelskom narodu je zdenac koji daje dobru vodu bio pojam životne snage, stoga i ne čudi zašto je Isus Duha Svetoga usporedio s vodom koja daje život, koja usred pustinje omogućuje plodnost. Tako i čovjek koji u sebi nosi Duha Svetoga biva izvorom *vode žive*, oazom u kojoj izvire voda koja daje život i omogućava da takav život raste posvuda.⁵²

U četvrtom i sedmom poglavlju Ivanova evanđelja Augustin uviđa posebnost između Boga Sina i Boga Duha Svetoga. Upravo je posebnost Duha Svetoga kao treće božanske osobe u tome što je dar, što je darovan. On nije »rođen od Oca prije svih vjekova« kao što je to Sin, on je darovan. Nije ni načinjen, jer nije stvorenje, nego je dar, izlazi od Oca i Sina kao darovan i u tome se tumači njegova bit. Stoga, on kao dar predstavlja otvaranje prema povijesti spasenja, otvaranje prema čovjeku. On je oduvijek po svojoj biti dar Božji, Bog koji razdaje sebe i u tome daruje sve. Važno je shvatiti da unutar trojstvenog odnosa Darovatelj-Darovani ne postoji nikakva subordinacija Darovanog, jer je i Darovani Bog, te se zato govori o jednodušnosti onoga kome se daje i onoga koji daje.⁵³

2.2. Duh Sveti *ad extra*: uloga u povijesti spasenja i odnos prema čovjeku

Iako je na početku već spomenuta uloga Duha Svetoga u povijesti spasenja, ona će u ovome poglavlju biti produbljena vrlo zanimljivim Ratzingerovim tumačenjem. On povezuje pneumatologiju sa stvaranjem i otkupljenjem tumačeći kako je stvaralački Duh koji je dozvao svijet u postojanje isti onaj Duh koji je na dan Pedesetnice sišao na učenike, te onaj kojega učenici primaju kao Isusov dah (usp. Iv 20, 22). Svetkovinu Pedesetnice će

⁵¹ Usp. *Isto*, 44-45.

⁵² Usp. J. RATZINGER, *Dodji, Duše Presveti*, Verbum, Split, 2012., 75-76.

⁵³ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 45-48.

Ratzinger povezati s gradnjom Babilonske kule i Savezom na Sinaju kako bi pojasnio mjesto suvremenog čovjeka, te ukazao na novi Zakon koji je sâm Duh Sveti.

2.2.1. Duh Sveti u stvaranju i otkupljenju

Duh Sveti je, tumači Ratzinger, ponajprije Duh Stvoritelj. Onaj isti Duh koji je djelatan u stvaranju je i Duh koji je poslan od Krista, a dolazi od Oca. Tako su vjera u Duha Stvoritelja i vjera u Duha kojega šalje Krist od Oca nerazdvojivo povezane. Takvu povezanost Ratzinger najviše vidi u prvoj poslanici Korinćanima i u Ivanovu evanđelju.

U prvoj poslanici Korinćanima nalazi se ispovijest Crkve: »Isus Krist je Gospodin« (12, 3) koju izriče samo onaj koji ima Duha Svetoga jer samo Duh može naučiti tome i pomoći da čovjek spozna da je Isus Bog, isti Bog kao i onaj koji se objavio u Starom zavjetu.⁵⁴ »Stvaralački Duh koji je svijet dozvao u postojanje, Duh koji je u sklapanju saveza na Sinaju postao riječ i dar Duha apostolima na dan Duhova pripadaju zajedno: riječ je uvijek o jednom te istom Duhu.«⁵⁵

U Ivanovu evanđelju Duh Sveti se predstavlja kao dah Isusa Krista (usp. Iv 20, 22) što je svojevrsna poveznica između daha života (*ruah*) kojega je Jahve Bog udahnuo u čovjekove nosnice u izvještaju o stvaranju čovjeka, te novoga životnog daha kojega Bog udahnuje u čovjekovu dušu uvijek iznova u sakramentu pokore. Ratzinger zaključuje da tako Duh Sveti diše u kršćaninu, te da od njega počinje obnova zemlje.⁵⁶

2.2.2. Babilonska kula i Pedesetnica

Vrlo dragocjeno promišljanje o Duhu Svetome Ratzinger iznosi povezujući biblijske izvještaje o gradnji Babilonske kule i o silasku Duha Svetoga na apostole.

U Djelima apostolskim, nakon slanja Duha Svetoga učenici izlaze iz svoje *zone komfora* i počinju govoriti na način koji su jedni tumačili kao pijanstvo, nešto besmisleno, nešto potpuno beskorisno. Drugi ljudi koji su se tu našli kao stranci su ih čuli, svaki pojedini, kako govore njihovim jezikom. Pridodavši ovome izvještaju i izvještaj o gradnji Babilonske kule, Ratzinger u poveznici ovih izvještaja uviđa duboku povijesno-teološku

⁵⁴ Usp. J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 81-82.

⁵⁵ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, KS, Zagreb, 2007., 123.

⁵⁶ Usp. J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 82-83.

pozadinu »velike prodorne snage«. Gradnjom Babilonske kule ljudi su htjeli izgraditi most do neba, učiniti ga sebi pristupačnim i približiti se Bogu do te mjere da i sami postanu bogovi. No, zbog takve njihove oholosti javlja se pomutnja jezika, te više nitko nikoga nije razumio. Ljudi su postali robovi vlastitog egoizma ne shvaćajući se međusobno.

Izvještaj silaska Duha Svetoga na apostole u Djelima apostolskim govori kako je sadašnji čovjek rastrgan, hoće se pobožanstveniti, želi biti bolji od drugoga ne shvaćajući tako ni Boga, ni svijet, ni drugoga, a time ni samoga sebe.⁵⁷ »Među ljudima nastaje okrutnost koju nismo poznavali; nastaje sumnjičenje, nastaje strah jednih od drugih i postajemo upravo opasni, okrećemo se jedni protiv drugih.«⁵⁸

Lijek ovome čovjekovu egoizmu, samodostatnosti i okrutnosti je Duh Sveti koji stvara shvaćanje, koji povezuje ljude u ljubavi, koji dovodi do napuštanja samoga sebe iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Stoga je zadaća čovjeka biti u službi istine i ljubavi koje moraju postati njegovo trajno mjerilo i nada kako bi se Duh Sveti tako oblikovao u čovjeku i živio u njemu.⁵⁹

2.2.3. Savez na Sinaju i Pedesetnica

Većina velikih crkvenih blagdana svoje uporište pronalazi u starozavjetnim blagdanima. Starozavjetni blagdani izraelskog naroda potječu pak od blagdanâ prirode koji su se razvili u nomadskom, odnosno agrikulturalnom svijetu. Ti dani podsjećaju na veliku povijest, na dugu povijest i ono što je lijepo u tim danima: izvlače čovjeka iz ruha svakodnevice i oblače ga u ruho onoga Posve-Drugoga, u korijene njegove povijesti, u drevna iskustva čovječanstva i po njima u vječnu ljubav koja je čovjekov istinski blagdan.⁶⁰

Uskrs je tako svetkovina izlaska iz Egipta, dok je Pedesetnica svetkovina sjećanja na događaje na Sinaju. No, među njima postoji određena unutarnja povezanost. U pashalnoj noći Izrael je doživio oslobođenje, a u Savezu na Sinaju dobio je dar konačne slobode. Takav dar je zapravo Božje sebedarje u kojemu Bog veže svoj narod za sebe, uči ih prihvaćati njega, a time i da prihvaćaju druge i tako nastaje prava, istinska sloboda. Tako je

⁵⁷ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, KS, Zagreb, 2011., 360-361.

⁵⁸ J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 11.

⁵⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 361-362.

⁶⁰ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 120.

Savezom na Sinaju utemeljen Izraelski narod. Ratzinger pronalazi poveznicu između Saveza na Sinaju i Pedesetnice. Kao što je Savez utemeljenje Izraela, tako je Pedesetnica utemeljenje Crkve.⁶¹ Pedesetnica kao početak Crkve jest proširenje Božjeg Saveza na sve ljude, narode, stvorenja i vremena.⁶² Duh Sveti, Duh Isusa Krista postaje novi Zakon, a poštivanje toga Zakona sastoji se u nasljedovanju Isusa Krista. Zajedništvo s njime po Duhu Svetomu kojega nam daruje daje slobodu, jedinstvo, otvorenost i širinu.⁶³

U počecima Crkve kršćani su tumačili Mojsijev uzlazak kao sliku događaja Pedesetnice. Kao što je Mojsije uzišao i ljudima donio Duha kao riječ Zakona koja ih vodi, tako je isto i Krist čovjekovu narav, čovjekovo tijelo uznio kroz oblak smrti do lica Boga Oca i kao plod toga uzlaska poslao Duha Svetoga koji je ujedno plod njegove pobjede, plod njegove ljubavi koja je potpuno objavljena na križu.⁶⁴

⁶¹ Usp. J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 72-74

⁶² Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 123.

⁶³ Usp. J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 74.

⁶⁴ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 90-91.

3. *COMMUNIO* KRISTOLOGIJE I PNEUMATOLOGIJE

U poveznici između kristologije i pneumatologije, u ovom poglavlju analizirat ćemo odnos između kristologije i pneumatologije, te nastojati prikazati povezanosti između Krista i Duha. Nadalje će se govoriti o nekim osnovnim postavkama Ratzingerove kristologije što je neizostavan dio u ovome poglavlju budući da Duh djeluje na Isusu i sve što Isus čini, čini po Duhu koji na njemu trajno počiva nakon krštenja, a kojega on daruje Crkvi nakon svoje proslave. Dotaknut ćemo i pojedine probleme koje uviđa Ratzinger, a tiču se krize kristologije. U nastavku ćemo donijeti promišljanje o *Logos* kristologiji tumačeći Ratzingerovo shvaćanje *Logosa* i njegova odnosa prema čovjeku. Kroz kristološke članke Vjerovanja pokušat ćemo pomno prikazati Ratzingerovu kristologiju *ad extra*, odnosno Božje spasenje čovjeka u Isusu Kristu, ali iznijeti i njegovu pneumatološku dimenziju Vjerovanja.

3.1. Kristologija i pneumatologija

U prethodnim poglavljima već je spomenuto kako Ratzinger uviđa Augustinovu poveznicu kristologije i pneumatologije u daru Duha Svetoga kao vode žive čiji je izvor raspeti Krist. U ovome daru Duha Svetoga, kao vode žive, Ratzinger tumači kako je najveća čovjekova žeđ žed za Duhom Svetim, budući da je On svježa voda bez koje nema života.⁶⁵ Duh je onaj koji »se priopćava po vodi, po izvoru koji struji iz ranjenoga Isusova boka, iz njegova otvorena srca. On se priopćava po životnosti Crkve i njezinih sakramenata.«⁶⁶

Ivanovo evanđelje isto tako povezuje kristologiju i pneumatologiju svjedočeći kako je stvarno djelo Duha Svetoga u povijesti *podsjecanje*, jer on ne govori od sebe, nego od onoga *što je Isusovo*, te ga se prepoznaje po vjernosti riječi koja je jednom izgovorena.⁶⁷ Ratzinger tako zaključuje da je bit Duha Svetoga kao jedinstva Oca i Sina nesebičnost podsjećanja.⁶⁸ Osim što Duh *podsjeca* i govori od onoga što je Isusovo, jednu od najdubljih poveznica između Isusa Krista i Duha Svetoga može se nazrijeti u događaju darivanja Duha

⁶⁵ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 45.

⁶⁶ J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 50.

⁶⁷ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 91.

⁶⁸ Usp. *Isto*, 92.

učenicima kada Isus dahne u njih i kaže im: »Primate Duha Svetoga!« (Iv 20, 22). U tome događaju Ratzinger vidi poveznicu kristologije i pneumatologije s kozmologijom i soteriologijom. Duh kojega Isus daruje učenicima je isti Duh koji je djelovao u stvaranju i otkupljenju. On oblikuje čovjeka sazdanog od gline i čini od njega apostola, učenika, čovjeka punog života koji će raznositi radosnu vijest do na kraj zemlje.⁶⁹ »Posve svjesno Crkva nam želi reći da su Duh Stvoritelj, koji je stvorio svijet, i Duh Sveti, kojega šalje Krist i koji dolazi od Oca, jedan te isti Duh: stvaranje i otkupljenje pripadaju zajedno.«⁷⁰

3.2. Osnovne postavke Ratzingerove kristologije

Vrlo je važno shvatiti da bi svaki govor o pneumatologiji bez kristologije bio suvisao. Stoga, da bi se produbio značaj Ratzingerove pneumatologije, potrebno je dotaknuti se i njegove kristologije. Pomno ćemo prikazati neke osnovne crte njegove kristologije počevši od pojedinih problema i kriza u kojoj se našla suvremena kristologija. Zatim ćemo govoriti o tome kako Ratzinger shvaća i tumači *Logos* kristologiju, a poglavlje ćemo završiti kristološkim člancima Vjerovanja zaokružujući Ratzingerovu misao o kristologiji *ad extra*.

3.2.1. Problematika kristologije

Ratzinger primjećuje kako je kristologija zbog mišljenja pojedinih teologa vrlo često zapadala u određene stranputice. Jedna od takvih stranputica predstavlja razdvajanje povijesnog Isusa iz Nazareta od proslavljenog Krista. Temeljno pitanje postaje: Isus ili Krist?

Moderna teologija je prvotno, prema Ratzingeru, napuštala Krista kojega ispovijeda Crkva, a priklanjala se povijesnom Isusu.⁷¹ Jedan od teologa koji je zastupao povijesnog Isusa nasuprot Kristu je Adolf von Harnack. On se pitao kako je moguće da se dopustilo da

⁶⁹ Usp. J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 48.

⁷⁰ *Isto*, 79.

⁷¹ Pedesetih godina 20. stoljeća dolazi do napretka povijesno-kritičke egzegeze koja je Isusa tumačila kao povijesnog lika i njegovu figuru zasjenila nejasnoćom pozivajući se na evanđelja kao povijesne knjige koje tumače život i djelo Isusa iz Nazareta. U povijesno-kritičkoj metodi nije zastupljen element *Krista vjere* kojega ispovijeda Crkva. Napredak povijesno-kritičke metode je jedan od razloga zašto je nastajao sve veći jaz između *povijesnog Isusa* i *Krista Crkve*. Jedno od rješenja koje Ratzinger vidi kao ono koje premošćuje taj jaz je pristup *kanonskoj egzegezi* koja biblijske tekstove tumači u cjelini jednog Pisma, te se tako svaki od njih otkriva u novom svjetlu. Više o tome u: J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta*, Verbum, Split, 2007., 5-17.

se od povijesnog Isusa koji je propovijedao i naviještao Oca tako ljude čineći braćom sada govori o propovijedanom Kristu dogmi. Jednostavnost povjerenja u Oca, bratstvo među ljudima i njihovu povezanost na ljubav zamijenila je dogma o Bogočovjeku, dogma koja je za Harnacka samo izazvala sukobe i raskole. Zato je Harnack mišljenja da se propovijedanog Krista *ostavi po strani*, a vrati se Isusu koji propovijeda i koji poziva na bratsku ljubav koja ujedinjuje ljude pod jednim Ocem.⁷²

Sasvim suprotno mišljenje je zastupao Rudolf Bultmann za kojega je samo dovoljna činjenica da je Isus iz Nazareta postojao, jer »vjera se ne poziva na nesigurne hipoteze koje ne mogu pružiti nikakvu historijsku sigurnost, već se poziva jedino na zbilju navjestiteljske riječi, pomoću koje se zatvorena, nepristupačna ljudska egzistencija otvara svojoj pravoj vlastitosti.«⁷³ Ovakvo stajalište prema Ratzingeru čini da raste broj onih koji se udaljavaju od povijesnog Isusa zadovoljavajući se samo time da je on postojao. Oni smatraju kako je njegova čovječnost posljednji krik božanskoga koji je ostao nakon *Božje smrti* i u istoimenoj teologiji se tumači kao namjesništvo za Boga kojega nema. Ovakve postavke prema Ratzingeru dovode do formiranja teologije bez Boga.⁷⁴

Stoga je za kršćanina važno spoznanje Krista u Isusu,

»jer, onaj tko Krista spoznaje u Isusu, i samo u njemu, a Isusa kao Krista, onaj tko shvaća da se tu odlučujuća činjenica sastoji u potpunom jedinstvu osobe i djela, taj je nadišao isključivost vjere i njezinu antitezu prema ljubavi, taj je oboje stopio u jedno te je postalo nezamislivo da se to ikada rastavi jedno nasuprot drugome. Povezanost između Isusa i Krista, neodvojenost osobe i djela, istovjetnost tog čovjeka s činom predanja – sve to ukazuje i na povezanost između ljubavi i vjere.«⁷⁵

Još jedan od problema kojega Ratzinger vidi, a uzrokuje povlačenje kristologije je relativizam u teologiji. Ovaj problem se ponajviše zrcali u filozofskoj misli američkog prezbiterijanca Johna Hicka.⁷⁶ On je zastupao Kantovu filozofiju razlikovanja *fenomenona* i

⁷² Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, KS, Zagreb, 2007., 195-196.

⁷³ *Isto*, 197.

⁷⁴ Usp. *Isto*, 197-198.

⁷⁵ *Isto*, 206.

⁷⁶ J. Hick bio je jedan od predstavnika religijskog pluralizma koji je oštro zastupao mišljenje da se kršćanstvo mora odreći tvrdnje da je samo i jedino Krist apsolutna istina. Smatrao je kako je potreban *kopernikanski*

noumenona koja tvrdi kako sve što čovjek opaža zapravo nije prava stvarnost kakva je ona u sebi, nego je to njezin odražaj koji je u skladu s našim mjerilima. Ovakvu filozofiju Hick primjenjuje i na kristologiju. On ne poistovjećuje povijesnog Isusa iz Nazareta sa živim Bogom. Smatra da je to mit relativizirajući tako Isusa i svrstavajući ga na razinu jednoga od religioznih genija među ostalima. Za njega Apsolutni ne dotiče povijest, u toj povijesti postoje samo idealni modeli, koji usmjeravaju čovjeka prema tome Apsolutnom koji ne može djelovati u povijesti. Hick smatra fundamentalizmom vjeru u samo jednu, obvezujuću i vrijedeću istinu koja je u Isusu Kristu i u vjeri Crkve.⁷⁷

Ratzinger na osnovu ove Hickove tvrdnje, smatrajući ga kao istaknutog predstavnika religijskog relativizma vidi poveznicu između postmetafizičke filozofije Europe i negativne teologije Azije koja tvrdi kako božanstvo ne može samo i otkriveno stupiti u svijet privida u kojem čovjek živi, jer se ono uvijek pokazuje u relativnim odražajima, a opet ostaje izvan svih riječi i shvaćanja u apsolutnoj transcendenciji. Tako povezivanje europske i američke misli s indijskom filozofskom i teološkom vizijom uzrokuje relativiziranje svih religijskih likova, te se time Isusa Krista stavlja u koš s indijskim mitovima o spasenju. Isus tako nije veći od bilo kojih drugih *spasitelja* u povijesti, nego je na istoj razini kao i oni. Na taj način relativizam postaje vladajuća filozofija i imperativ društva, a svako joj se suprotstavljanje tumači kao napad na demokraciju i toleranciju.⁷⁸

3.2.2. *Logos* kristologija

Značenje *Logosa* je prema Ratzingeru proširenje pojma *Stvoritelj*, budući da Ivan u svome proslavu sažima čitavo prvo poglavlje knjige Postanka u tvrdnju da »u početku bijaše Riječ« (Iv 1, 1). Tako se teologija stvaranja zrcali u teologiji *Logosa*.⁷⁹ Kršćanska vjera u Boga znači priznavanje primata *logosa* nad materijom, jer vjerovati da Bog jest

obrat u kojemu kršćanstvo više neće biti središte oko kojega se vrte sve druge religije, nego će to središte biti Bog, a kršćanstvo jedna od religija u tom skupu. Zastupao je priznavanje jedne spasenjske vrijednosti svim religijama gdje bi Isus Krist bio samo jedan od mnogih predstavnika drugih religija i jedan od posrednika između Boga i ljudi. Usp. H. KALEM, *Objava i vjera. Progovori nam u Sinu*, KS, Zagreb, 2023., 324.

⁷⁷ Usp. J. RATZINGER, *Vjera – istina – tolerancija*, KS, Zagreb, 2004., 107-108.

⁷⁸ Usp. *Isto*, 108-110.

⁷⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 107.

znači da je *logos* početak i kraj; on je stvaralačka i obuhvatna snaga svega bića.⁸⁰ *Logos* znači smisao, a svijet, budući da dolazi iz *Logosa* je smislen, stvorenje koje ima smisla, koje se u njemu izriče. Smisao obuhvaća čovjeka, on je prethodno omogućenje stvaranja koje nije samo izvještaj o nečemu što se nekada dogodilo, nego je to i pokazatelj kakav je svijet *hic et nunc*, te tvrdnja o tome kakva će biti njegova budućnost. Bog je stvoritelj, svijet je stvorenje, a čovjek je stvoren i ovakva konstatacija je svjedočanstvo da doista »u početku bijaše *Logos*«. ⁸¹

Važno je uočiti kako evanđelist Ivan preuzima tadašnju helenističku, ali i starozavjetnu misao pojma *Logos* i primjenjuje ga na Isusa Krista. Iako se tu radi o lingvističkom izjednačavanju, postoji velika semantička razlika; *Logos* koji je Istina i Smisao po kojoj je sve stvoreno, vječna Očeva Mudrost sada se utjelovila, uzela obličje čovjeka i postala čovjeku jednaka.⁸²

Tako Ivan primjenom pojma *Logos* na Isusa Krista, a koji je u helenističkoj misli prvotno značio *smisao*, zapravo *smisao* pretvara u *riječ*. *Logos* je riječ, on je onaj po kome Otac govori i time čisti odnos između Boga koji govori i ljudi kojima se govori. Tako *logos* kristologija kao teologija Riječi otkriva u bitku dimenziju osoba. Riječ polazi od nekoga i upućena je drugome kao egzistencija koja se potpuno otvara. Ratzinger smatra da riječ *Logos* treba prevoditi još doslovnije negoli je to *smisao* i *riječ*. On je i *govor* čime Ratzinger želi reći kako *Logos* »nije samo um, objektivni smisao, geometrija svemira, nego i oslovljavanje, odnos, riječ i ljubav. On je vidljiv um, um koji vidi i čuje, kojeg se može zazvati jer ima obilježje osobnoga.«⁸³ *Logos* je govor, objava koja ulazi u dijalog s čovjekom i koja dopušta da joj se odgovori i u tome Ratzinger vidi istinski temelj za kršćansku teologiju molitve.⁸⁴

3.2.3. Kristologija ad extra u kristološkim člancima Vjerovanja

Kroz kristološke članke Nicejskog Vjerovanja prikazat ćemo Ratzingerovo poimanje kako se očituje priznavanje Krista počevši od njegova silaska s nebesa do njegova

⁸⁰ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 146.

⁸¹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 107.

⁸² Usp. D. GALIĆ, Joseph Ratzinger o otajstvu utjelovljenja, u: *Spectrum* (2012.) 3-4, 134.

⁸³ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 108.

⁸⁴ Usp. *Isto*, 108.

ponovnoga dolaska. Ovi kristološki članci Vjerovanja posjeduju svoju pneumatološku dimenziju.

a) »Koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa.«

Ova formulacija Vjerovanja, kako piše Ratzinger, podiže »most prema Isusovu zemaljskom liku«. ⁸⁵ U njoj se vidi kako postoji visina, slava, gospodstvo Boga, gospodstvo Isusa Krista, te unatoč njegovu silasku s nebesa, poniženju, skrivanju, on ostaje uzvišen. Onaj tko želi shvatiti silazak mora prvotno shvatiti uzvišenost, onu uzvišenost koja u Starom zavjetu predstavlja otajstvo gorućeg grma iz kojeg prodire glas koji spašava; Bog silazi među ljude. Silazak je kretanje Boga prema čovjeku, kretanje nezatnima kako bi oni bili uzvišeni. ⁸⁶

b) »I utjelovio se po Duhu Svetomu od Marije Djevice: i postao čovjekom.«

Isusovo podrijetlo prekriveno je tajnom. Iako je riječ o Isusu iz Nazareta, Ivan u svome evanđelju prvotno naglašava kako je Isus od Oca, te da je njegov dolazak daleko drukčiji i potpuniji negoli dolazak bilo kojega drugoga pravednika prije njega. O tome Isusovu podrijetlu od Boga kao otajstvu svjedoče evanđelisti Matej i Luka kada govore o Isusovu djetinjstvu. ⁸⁷ Kao dijete Isus ne dolazi samo od Boga, nego i od ljudi. On je rođen u krilu Majke Djevice od koje je uzeo čovječstvo; primio je život od života svoje djevičanske Majke, no isto tako on je i običaje i stajališta primio od ljudi prije sebe i na koncu od svoje Majke. Nosio je u sebi teret povijesti spasenja od Adama do samoga sebe, ali je tu istu povijest preobrazio svojim pojavkom. ⁸⁸

Bog je takav da je mogao i htio postati čovjek; govorio je, mislio i ljubio kao čovjek, te time i pokazao koliko čovjek može biti blizu Bogu, ali i koliko daleko od njega da ga čak ni ne prepozna. ⁸⁹ Ratzinger je stajališta da se čovjek treba pobožanstveniti, ali na način da postane poput djeteta, a kad odbaci to biti-kao-dijete, kad se oslanja na sebe, na svoje snage, udaljen od Boga završava u ništavnosti jer se svjesno okrenuo protiv istine.

⁸⁵ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 45.

⁸⁶ Usp. *Isto*, 47-48.

⁸⁷ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 271.

⁸⁸ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 56.

⁸⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 109-110.

Nasuprot tome, ako bude kao dijete, ponizi se pred Bogom i ljudima, onda ulazi u stvarnost pobožanstvenjenja.⁹⁰

c) »Raspet također za nas: pod Poncijem Pilatom mučen i pokopan.«

Središte ovoga članka Vjerovanja je teologija križa. Križ je, kako tumači Ratzinger, izraz radikalne Božje ljubavi koja se daruje u cijelosti, zbivanja u kojem su osoba i njezino djelo potpuno istovjetni. Križ je izraz života koji u cijelosti postoji za druge.⁹¹ On je svemoć koja se povezuje s ljubavlju i istinom. Zbog postojanja istine ljubav ide ususret smrti. Istina bez ljubavi ne mora umrijeti, nego može samo suditi, dok ljubav bez istine mora popuštati. A tek ondje gdje su ljubav i istina zajedno, događa se križ.⁹²

Križ posjeduje i svoju kulturalnu dimenziju; Isusova smrt se tumači kao kozmički blagdan pomirenja, kozmička liturgija u kojoj Isus pred čitavim svijetom prinosi sama sebe pred Očevo lice. Svojom krvlju on pomiruje svijet, ona je svjedočanstvo ljubavi koja na križu doseže svoj vrhunac.⁹³ Stoga »nema drugog kulta ni svećenika do onoga koji ga je postavio – Isus Krist.«⁹⁴

d) »I uskrsnuo treći dan, po Svetom Pismu.«

Najstariji izvještaj o uskrsnuću nalazi se u Pavlovoj Prvoj poslanici Korinćanima u 15. poglavlju, te ona zajedno s izvještajima Djela apostolskih govori o svjedocima uskrsnuća koji su mogli također imenovati svjedoke.⁹⁵ Ispovijest vjere koju preuzima Pavao u svojoj Prvoj poslanici Korinćanima je starija i nastala je vjerojatno tridesetih godina u Palestini, a radi se o izvještaju o učenicima koji su bili na putu u Emaus i nakon što su se vratili kući Jedanaestorica su ih pozdravila usklikom: »Doista uskrsnu Gospodin i ukaza se Šimunu!« (Lk 24, 34). Pavao je preuzeo ovu vjeroispovijest i prenosio ju dalje kako bi očuvao kršćansku jezgru bez koje bi vjera i poruka uskrsnuća bili ništavni.⁹⁶ On se »od riječi do riječi vezuje uz zajedničku vjeroispovijed, jer to traže dva odlučna dobra

⁹⁰ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 58. O otajstvu utjelovljenja pobliže će biti govora u poveznici između pneumatologije i mariologije.

⁹¹ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 282.

⁹² Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 110.

⁹³ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 287.

⁹⁴ *Isto* 287.

⁹⁵ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 81.

⁹⁶ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 77.

vjere: time je zajamčeno jedinstvo Crkve u prostoru i vremenu; samo tako je osigurana i istina posvjedočenoga, koja počiva na vjernosti predavanja.«⁹⁷

Pavao svoju ispovijest o uskrsnuću započinje istinom o Isusovoj smrti za grijeh ljudi koja se dogodila »po Pismima« (usp. 1 Kor 15, 3), što se, prema Ratzingeru, odnosi na starozavjetnu povijest Božjeg Saveza s izraelskim narodom. Isusova smrt je događaj u kojemu se ostvaruju riječi Pisma, događaj koji proizlazi iz Riječi i ulazi u Riječ, pokriva je i ispunjava, te nastaje uslijed pronošnja Božje riječi među ljude. Jasnije tumačenje dano je izrazom »za grijeh naše« što aludira na Izaijino proroštvo o Sluzi Jahvinom. Krist je pravednik koji je umro za naše grijeh, njegova smrt je izvršenje ljubavi koja svemu daje smisao i tako vodi u vječni život, a istodobno usmjerava prema uskrsnuću. Nadalje, Pavao govori kako je Isus *pokopan*. Time Pavao tumači kako je Isus do kraja izvršio svoje poslanje; položen je u jamu smrti, sišao je u podzemlje, u svijet mrtvih. Međutim, nasuprot toj smrti postoji stvarnost praznoga groba.⁹⁸

Isus je uskrsnuo, ali on nije bio mrtvac poput Lazara ili mladića iz Naima koji su se vratili u svoj biološki život koji je kasnije opet završio smrću. Isus je svojim uskrsnućem ušao u novi, konačni život koji nadilazi svu materiju, vrijeme i sva ljudska osjetila.⁹⁹ Svi susreti s uskrslim Gospodinom su nadalje ukazanja i to je razlog zašto ga ne mogu prepoznati niti njegovi najbolji prijatelji. Čak i ako ga prepoznaju on im ostaje nepoznat. Njega može vidjeti samo onaj kome je on dopustio i kome je on otvorio oči i srce. Takav može spoznati naličje vječne ljubavi koja pobjeđuje smrt i vodi u drugi svijet.¹⁰⁰

Današnji čovjek se može zapitati što znači taj *vječni život*, taj *drugi svijet*? Danas se vrlo lako opaža kako čovjek teži proživjeti svoj život najviše što može pri čemu mu smrt u tome predstavlja prepreku. Takav čovjek bi najradije vječno živio ovozemaljski život. Vječni život u zajedništvu s Bogom mu se čini suviše dosadan i nepodnošljiv, stoga on rado bježi od vječnosti. No, u biti čovjek ne shvaća što znači *vječni život*. Sveti Augustin će reći kako čovjek ne zna što zapravo želi, ali da postoji jedna neobjašnjiva stvarnost kojoj čovjek teži i koja ga vuče k sebi, a Augustin je naziva *blaženim životom* odnosno *srećom*.

⁹⁷ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 81.

⁹⁸ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 78-80.

⁹⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 82.

¹⁰⁰ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 309.

Sukladno tome, Ratzinger produbljuje Augustinovu misao pojašnjavajući kako taj *vječni život* nije neko vremensko stanje, nego nešto što čovjeka ispunja radošću i uranja ga u more Božje ljubavi.¹⁰¹ Čovjek u svome životu već može osjetiti predokus toga vječnoga života, no tek nakon smrti on će biti potpuno dionik vječnoga blaženstva u iščekivanju uskrsnuća.

Vjera u Isusovo uskrsnuće je priznanje stvarne Božje opstojnosti, priznanje njegova stvorenja, bezuvjetnoga *da* kojim se Bog veže uz sve stvoreno.¹⁰² Ona je vjera u ono što se stvarno dogodilo, vjera koja pokazuje da kršćanstvo nije legenda ni izmišljotina, nije puki apel ili puka utjeha, nego ona počiva na čvrstom temelju stvarnosti koja se dogodila i koja je posvjedočena u Pismu.¹⁰³ »Uskrsnuće nije slučajno čudo, nego početak konačne budućnosti svijeta. Kao takvo ono je najsnažniji urez u svijet, a time i najdramatičnije svjedočanstvo da Bog jest, da je on uistinu Bog.«¹⁰⁴

e) »I uzašao na nebo: sjedi s desne Ocu.«

Ovaj članak *Creda* možda se ponajbolje objašnjava Ratzingerovim tumačenjem pojma *nebo*. Nebo nije neko vječno, iznadsvjetsko mjesto, niti neka metafizička oblast. Nebo Ratzinger definira kao susret Boga i čovjeka, susret koji se zbija u Kristu kad je uskrsnuo, kad je prošao kroz smrt u novi život. Nebo je budućnost čovjeka i čovječanstva koju ono ne može sebi dati i neće ga postići sve dok se pouzdaje u sebe i svoje snage. Zato se ta budućnost otvorila u čovjeku koji je oduvijek bio kod Boga i po kojemu je Bog ušao u čovjeka.¹⁰⁵ Nebo je znak čovjekova mjesta u Bogu koje se temelji na prožimanju boštva i čovječstva u raspetome i uzdignutome čovjeku Isusu Kristu. Krist koji je u Bogu i vječno jedan s njime je isto tako i neprekidna Božja otvorenost za čovjeka. Stoga *nebo* ne može biti neki prostor, nego osoba i to osoba u kojoj su Bog i čovjek nedjeljivo jedno.¹⁰⁶

Nebo, dakle ima svoju kristološku dimenziju. Ono je obilježeno Kristovim pashalnim otajstvom, te poprima svoju bogoštovnu dimenziju. Krist se daruje Ocu; on je hram posljednjih vremena (usp. Iv 2, 19), on je nebo, odnosno mjesto štovanja Boga. U

¹⁰¹ Usp. BENEDIKT XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi*, KS, Zagreb, 2008., br. 10-12.

¹⁰² Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 84.

¹⁰³ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 82.

¹⁰⁴ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 110.

¹⁰⁵ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 314-315.

¹⁰⁶ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 353.

njemu se svaki čovjek daruje Ocu, ima neposredan odnos s Bogom i nikada neće biti odvojen od Boga.¹⁰⁷ Zato čovjek treba uvijek upirati pogled prema gore kamo je pozvan, u visinu Božju, u Nebo. U toj visini čovjek i može živjeti, u svjetlu te visine čovjeka se može spoznati, a time i naučiti ljubiti čovjeka u sebi i drugima.¹⁰⁸

Može se govoriti i o pojedinim ekleziološkim crtama neba; ako je nebo biti s Kristom, onda je i nebo biti u zajedništvu jedni s drugima. Ono je zajedništvo svetih i ispunjenje svakog ljudskog zajedništva. Stoga, među ostalim u Crkvi i postoji štovanje svetih.¹⁰⁹ Nebo je i milost, ispunjena ljubav, »dar koji je naravi nadodan, a koji joj po sebi ne pripada«, rečeno skolastičkim rječnikom.¹¹⁰ Isusovo uzašašće u Nebo podsjeća da je istinsko mjesto ljudskoga života sâm Bog i da je čovjeka uvijek potrebno promatrati u tome svjetlu.¹¹¹

f) »I opet će doći u slavi suditi žive i mrtve, i njegovu kraljevstvu neće biti kraja.«

Kristov ponovni dolazak značio bi svršetak svijeta. Pojam *svijet* Ratzinger tumači ne kao fizikalnu građu kozmosa, nego svijet ljudi, ljudsku povijest koja će jednom završiti, a čiji svršetak određuje sâm Bog. Ipak Biblija ovaj antropološki događaj gleda kroz kozmološke slike. Kozmos i čovjek su nerazdvojivi, te je nemoguće zamisliti čovjeka bez svijeta ili svijet bez čovjeka. Kristov ponovni dolazak kako ga vidi Biblija značio bi sjedinjenje čovjeka i kozmosa u Kristu. To znači da bi se time antropologija i kozmologija konačno sjedinile u kristologiji. Kozmos i čovjek, koji oduvijek pripadaju jedan drugome, ali i koji se često suprotstavljaju, sjedinili bi se u ljubavi koja obuhvaća i nadilazi ovozemaljski život. Budući da je kozmos zapravo povijest, a ne samo stvarnost u kojoj se povijest odvija, ona je, prema Ratzingeru, *povijest već prije nje*, a onda i s njome.¹¹²

Vjera u Kristov ponovni dolazak mogla bi se tumačiti kao uvjerenje da ljudska povijest putuje prema svome cilju, prema *omegi* gdje će biti potpuno jasno da je Bog onaj koji uzdržava i upravlja svijet. To znači da sve stvoreno svoju egzistenciju ima zahvaljujući

¹⁰⁷ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Eshatologija*, Verbum, Split, 2016., 221-222.

¹⁰⁸ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 110.

¹⁰⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Eshatologija*, 222.

¹¹⁰ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 314.

¹¹¹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 111.

¹¹² Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 320-322.

Bogu.¹¹³ Spomenuta *omega* je Krist; on je dovršenje svega stvorenoga i kronološki svršetak svijeta budući da je on pravi Bog i pravi čovjek i u njemu Bog djeluje kao Bog, te je njegov dolazak čisto Božje djelo koje povijest ne može dokučiti. Iako je ne može dokučiti ona dopušta znakove kako bi čovjek ostao budan pred Kristovim dolaskom.¹¹⁴

Vjera u Kristov ponovni dolazak znači da je pitanje *tko je Bog?* neopozivo, ali istina, još uvijek nepotpuno objavljeno. Bog nastavlja svoj put s čovjekom budući da Bog i čovjek još nisu potpuno jedno. Ono najdublje i jedinstveno ne može se mijenjati. Bog je uvijek isti, ali ga čovjek može uvijek iznova otkrivati do svršetka vremenâ. Onaj tko je ušao u jedinstvo s Kristom, taj je ušao u središte Božje stvarnosti.¹¹⁵ Takvo jedinstvo se postiže u svetim sakramentima, a posebno u euharistiji koja svjedoči o tome da se *dolazak već* događa: svaka euharistija je Kristov dolazak, paruzija koja svoj zreo oblik poprima u riječima *otići* i *doći*. Krist je onaj koji *odlazi* na križ i *dolazi* u uskrsnuću. Tako Crkva u uskrsnom Gospodinu vidi paruziju, u nju je uronjena i u njoj živi i moli.¹¹⁶

U Vjeronanju se ispovijeda kako će Krist doći suditi žive i mrtve. To znači kako je konačno samo Krist pozvan suditi. Ovime se želi reći kako nepravda nema svoju posljednju riječ, nego ljubav koja čuva pravdu.¹¹⁷ Zato je vjera u Kristov ponovni dolazak vjera da će istina pravedno suditi i da će ljubav pobijediti. Svijet će biti dovršen, ali njega neće dovršiti neki planski razum, nego ljubav koja nema kraja i koja je pobijedila u Kristovu uskrsnuću.¹¹⁸ Otac je predao svome Sinu ovlast da sudi. Zato će čovjeku suditi onaj koji poznaje čovjeka jer je i sam čovjek. Posljednji sud je sud nade, ponovni dolazak Isusa Krista koji je čovjeku u svemu jednak osim u grijehu. On mu pruža ruku i govori: »Ne boj se, ja sam« (Otk 1, 17).¹¹⁹

Kristološki članci *Creda* posjeduju i svoju pneumatološku dimenziju. Ispovijest prve Crkve je bila da je Isus Krist Gospodin. Sveti Pavao će reći kako »nitko ne može reći: *Gospodin Isus* osim u Duhu Svetom« (1 Kor 12, 3). Ove Pavlove riječi su temeljni oblik

¹¹³ Usp. *Isto*, 322.

¹¹⁴ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Eshatologija*, 187.

¹¹⁵ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, 111.

¹¹⁶ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Eshatologija*, 194.

¹¹⁷ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 327.

¹¹⁸ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Eshatologija*, 203.

¹¹⁹ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 329.

vjeroispovijesti Crkve. Kada netko kaže Gospodin, on priznaje i ispovijeda božanstvo Isusa Krista. Stoga bi *Credo* bio razvoj onoga što je prisutno u ovim riječima. Ova vjeroispovijest za Pavla znači da se radi o riječi i djelu Duha Svetoga. Onaj tko želi biti u Duhu Svetomu taj mora prihvatiti ovaj *Credo*. Kada taj *Credo* postane čovjekovo mjesto, kada čovjek po njemu počne živjeti onda ulazi u prisutnost Duha Svetoga.¹²⁰

¹²⁰ Usp. J. RATZINGER, *Dodi, Duše Presveti*, 44-45.

4. *COMMUNIO* EKLEZIOLOGIJE I PNEUMATOLOGIJE

U povijesti Crkve postojali su razni pokreti koji su nastojali oživjeti govor o Duhu Svetomu, no vrlo često su to bili promašeni pokreti koji su još više učinili to da govor o Duhu Svetom utihne. Stoga će ovdje iz Ratzingerove perspektive prvotno biti govora o takvim pokretima, ali i pravome putu kojim Crkva treba hoditi kako bi spoznala Krista u Duhu Svetomu. Duh Sveti je veza jedinstva u Crkvi i svako napuštanje Crkve bilo bi napuštanje i Duha Svetoga. Nakon tumačenja značaja Duha Svetoga u liturgiji i sakramentima, u nastavku ćemo se baviti djelom Duha Svetoga danas u smislu značaja crkvenih pokreta.

4.1. Pneumatološko-ekleziološka problematika u povijesti Crkve

Ratzinger pojašnjava kako se u članku Vjerovanja koji govori o Duhu Svetomu ne radi o nutarnjem Božjem životu, nego o Bogu koji je okrenut *ad extra*. Riječ je o Duhu Svetomu kao moći kojom proslavljeni Krist ostaje nazočan usred povijesti svijeta kao princip nove povijesti i novog svijeta. O Duhu Svetome se ne govori u smislu treće božanske osobe, nego u smislu Božje moći u povijesti koja je započela Kristovim uskrsnućem. Kao posljedica toga, ispovijedanje vjere u Duha Svetoga je sraslo s ispovijedanjem vjere o Crkvi čime je praktički primijenjena interferencija između Trojstva i povijesti spasenja. Takva interferencija će se u kasnijem razvoju jednostavno raspasti. Raspadom takve interferencije nanesena je velika šteta pneumatologiji i ekleziologiji, jer se Crkva više nije shvaćala pneumatsko-karizmatički, nego samo u svjetlu utjelovljenja što će dovesti do toga da će se Crkva početi tumačiti isključivo svjetovnim kategorijama moći. Tako je pneumatologija opustošena i njezini obrisi su se mogli pronaći još samo u pobožnostima i teologiji Trojstva.¹²¹

Zbog spomenute interferencije između Trojstva i povijesti spasenja u povijesti Crkve će se pojaviti pokreti koji će žudjeti za Crkvom Duha, slobode i ljubavi.¹²² Takvi pokreti su se predstavljali kao glasovi koji su svraćali pozornost na Duha Svetoga, no zapravo su doprinijeli tome da govor o Duhu Svetome još više utihne. Jedan od takvih primjera je maniheizam s njegovim osnivačem Manijem koji se predstavljao kao

¹²¹ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 335.

¹²² Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 115.

utjelovljenje Duha Svetoga i nekime tko je iznad Krista. Od Manija se mračna sjena provlači kroz čitavu srednjovjekovnu povijest Crkve. Tu je izražena umišljena veća svetost koja dovodi do častohleplja koje je zatamnilo i samu kršćansku vjeru unatoč svim njezinim otporima, pretvarajući se tako u naslijede kojega se bilo teško osloboditi. S druge strane duhovski pokret montanizam koji se razvio u 2. stoljeću u Maloj Aziji prezire Crkvu grešnika i traži Crkvu savršenih. Poznati montanist je Tertulijan koji se uslijed prijezira prema Crkvi grešnika doveo do arogancije i mračnog moralizma.¹²³

U visokom srednjem vijeku pojavljuje se opat koji izražava svoju čežnju za Duhom Svetim, odnosno Crkvom Duha, slobode i ljubavi kako je prethodno pojašnjeno. Riječ je o Joakimu iz Fiore koji je naučavao kako ima doći kraljevstvo Duha Svetoga. On je smatrao kako je u Starom zavjetu bilo kraljevstvo Oca, zatim u Novom zavjetu kraljevstvo Sina, te sad treba nastupiti kraljevstvo Duha Svetoga u kojemu neće biti potrebni nikakvi izvanjski zakoni i uredbe, nego će Duh i ljubav voditi čovjeka u slobodu dok će sva vanjska vlast biti suvišna.¹²⁴

Vrlo je važan kontekst u kojemu je Joakim razvio svoj nauk. To je već spomenuta mračna sjena koja se provlačila od maniheizma kroz srednjovjekovnu povijest Crkve: mržnja koja je razdvajala Židove i kršćane, neprijateljstvo između Istočne i Zapadne Crkve, ljubomora i častohleplje između klera i laika. Našavši se u ovim mračnim sjenama, Joakim je zaključio kako je nemoguće da je to konačna forma Crkve na zemlji prije drugog Kristova dolaska. Zato mora nastupiti novo kraljevstvo Duha Svetoga u kojemu će svi živjeti u duhu istine i ljubavi bez izvanjskih zakona i uredbi.¹²⁵

Mnogi teolozi, filozofi i političari su tražili nadahnuće u Joakimovu nauku. Tako će se primjerice u srednjem vijeku pobornici uspostave rimske republike protiv papinske vlasti u Italiji pozivati na Joakima. Zatim Mussolini koji će otkriti njegov nauk i htjeti ga izvršiti, te Hegel kojemu je Joakim bio svojevrsno nadahnuće.¹²⁶ Marksizam će također prihvatiti

¹²³ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 85-86.

¹²⁴ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 115.

¹²⁵ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 86.

¹²⁶ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 115-116.

nešto od njegove vizije, a to je ideja povijesti koja pobjednički ide naprijed i nepogrešivo postiže svoj cilj, a time i ideja konačnog, unutar-povijesnog postignuća spasenja.¹²⁷

Ratzinger zaključuje kako učenje o Crkvi mora imati svoje ishodište u učenju o Duhu Svetomu i njegovim darovima. Cilj toga učenja je nauk o Božjim silnim djelima u povijesti spasenja, te o značaju Krista za spasenje čovječanstva. Kristologija se ne smije razvijati kao nauk o Božjoj ukorijenjenosti u svijetu koja na osnovu Kristova čovječstva tumači Crkvu kategorijama svjetovne moći. Krist je nazočan po Duhu Svetomu, s njegovom otvorenošću, širinom i slobodom koja ne isključuje institucionalnost, ali ograničava njezinu moć i ne dopušta da poprimi kategorije svjetovne moći.¹²⁸ U suprotnom će se ponovno pojaviti srednjovjekovna mračna sjena mržnje, ljubomore i častohleplja.

4.2. Duh Sveti kao veza jedinstva u Crkvi

U događaju Pedesetnice Ratzinger vidi novu fazu Božjeg djela u svijetu započetu Kristovim uskrsnućem. Od Krista novom snagom prema čovječanstvu struji Božji dah koji je Duh Sveti (usp. Iv 19, 22). Od toga Božjega čina nastaje jedinstvo, nastaje razumijevanje. Raspršeni udovi tijela čovječanstva bivaju skupljeni u jedno. Učenici postaju jedno s Kristom, jedan novi subjekt: Crkva.¹²⁹

Crkva kao duhovno stvorenje, kao tijelo Kristovo koje Duh izgrađuje povezujući ljude u jedno tako postaje dar Božji i ljubav. Sveti Augustin će u ovoj vezi Crkve i ljubavi (*caritas*) uvidjeti zadaću kršćanstva: ono se ne može izgrađivati u sekti, u odvojenosti od drugih jer onda nedostaje Duh Sveti koji povezuje i ujedinjuje. Biti kršćanstva pripada prihvaćanje čitava zajedništva vjernika, poniznost ljubavi, *međusobno podnošenje*. Izraz »Crkva je *caritas*« koji kod Augustina predstavlja dogmatsku tvrdnju ukazuje na dinamizam koji u Crkvi uspostavlja jedinstvo, te se očituje kao međusobna povezanost.¹³⁰ Ta povezanost, to jedinstvo bi trebalo biti slika jedinstva Presvetoga Trojstva, jer ako su ljudi jedno s Bogom, onda samo tako mogu biti i međusobno jedno. Put do bližnjega vodi

¹²⁷ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, 88.

¹²⁸ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 336.

¹²⁹ Usp. J. RATZINGER, *Dođi, Duše Presveti*, 54.

¹³⁰ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 50-51.

preko Boga i ako nema toga dinamizma čovjekova jedinstva, on ostaje vječno rastavljen i potpuno udaljen od Boga i njegove prisutnosti.¹³¹

Zadaća Crkve je uvlačenje čovječanstva u način življenja trojstvenoga Boga. Stoga, Augustinovima trgom, Crkva ne može biti neka sekta, stvar neke skupine, pojedinca, narodna Crkva, niti se može poistovjetiti s nekom rasom, klasom ili staležom. Ona mora biti katolička Crkva koja svoje raspršene sinove skuplja u jedno (usp. Iv 11, 52).¹³² Jedna od njezinih bitnih karakteristika je univerzalnost. Ona u trenutku svoga nastajanja govori različitim jezicima. Prije nastanka mjesnih Crkava postojala je sveukupna, univerzalna Crkva, dok su se mjesne Crkve mjerile mjerilom jedinstva i univerzalnosti. Crkva je uvijek bila jamac jedinstva kroz sve granične crte koje ljudi povlače, te iz ovoga nastaje konkretno mjerilo za kršćanski život: svako zatvaranje u vlastite ideje i forme znak je udaljavanja od Duha Svetoga, dok vlastiti putovi mjesnih Crkava moraju uvijek voditi k zajedničkom putu.¹³³

Augustin je u pokretu donatizma vidio upravo udaljavanje, odnosno napuštanje Duha Svetoga. Zato je za njega raskol pneumatološko krivovjerje, odbacivanje Duha Svetoga koji stvara ostajanje i pomirenje. Onaj tko ne ostaje dobrovoljno u Crkvi, taj odlazi od ljubavi, od Duha Svetoga. Augustin će stoga reći da koliko netko ljubi Crkvu toliko ima Duha Svetoga.¹³⁴ A ondje »gdje ljudi sami hoće konstruirati Crkvu, gledajući na vlastiti život kao uzor, tu se univerzalna Crkva, Crkva svih mjesta i vremena raspada u stranačke kružoke.«¹³⁵

4.3. Duh Sveti u liturgiji i sakramentima

U trećem dijelu Apostolskog Vjerovanja nalazi se ispovijest u općinstvo svetih i oproštenje grijeha. Ratzinger u ove dvije ispovijesti vidi konkretizaciju onoga što se govori o Duhu Svetomu, te prikaz kako on djeluje u povijesti. Ove ispovijesti imaju izravno sakramentalno značenje. Tako Ratzinger drži kako općinstvo svetih prvotno nije predstavljalo osobe, nego darove, odnosno ono sveto što je Bog poklonio svojoj Crkvi u

¹³¹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 126.

¹³² Usp. *Isto*, 130.

¹³³ Usp. J. RATZINGER, *Dođi, Duše Presveti*, 54-55.

¹³⁴ Usp. J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 51.

¹³⁵ J. RATZINGER, *Dođi, Duše Presveti*, 38.

euharistijskom slavlju kao jedinu i pravu vezu jedinstva. Crkva se time ne definira po svojoj institucionalnosti, nego po službi Božjoj koju vrši. Ona je zajednica stola koja se okuplja oko uskrslog Krista koji je posvuda skuplja i ujedinjuje. Kasnije će se ovaj pojam odnositi i na osobe koje su ujedinjene oko euharistijskog stola i međusobno, ali i na zajednicu svetih koja nadilazi granicu smrti i međusobno povezuje sve one koji su primili jednoga Duha i iskusili njegovu jedinstvenu i životvornu moć.¹³⁶

Vrativši se na prvotno euharistijski značaj ove ispovijesti može se govoriti o ulozi Duha Svetoga u samom euharistijskom slavlju. U snazi djelovanja Duha Svetoga Krist je prisutan i djelatan u svojoj Crkvi, a osobito u euharistiji. Uloga Duha Svetoga je neophodna u euharistijskom slavlju, a posebno s obzirom na transsupstancijaciju o čemu svjedoče i brojni crkveni Oci poput Ćirila Jeruzalemskog i Ivana Zlatoustog. Ratzinger smatra kako je za duhovni život vjernika potrebna jasnija svijest o bogatstvu anafore koja sadrži anamnezu i epiklezu kojom slavitelj zaziva Duha Svetoga nad darove kruha i vina kako bi oni postali tijelo i krv Isusa Krista. To je onaj isti Duh koji sjedinjuje vjernike u jedno tijelo tako ih čineći duhovnim prinosom ugodnim Bogu Ocu.¹³⁷

Ovdje možemo uvidjeti preobražavajuću snagu Duha Svetoga: Duh koji je djelovao u stvaranju i posvećenju svijeta, sada djeluje i u posvećenju darova. Kako je po njegovu djelovanju iz ništavila stvoren svijet, tako isto po njegovu djelovanju kruh i vino postaju tijelo i krv Kristova.

Ispovijest o opraštanju grijeha prvotno je smjerala na sakrament krštenja, no kasnije se odnosila i na sakrament pokore. Krštenje se u početku promatralo kao veliki sakrament oprostjenja, obraćenja i preobrazbe, no kasnije se došlo do zaključka kako je kršćaninu, bez obzira što je kršten, potrebno oprostjenje. Zbog toga se sve više davao značaj sakramentu pokore, budući da je samo krštenje bilo rezervirano za početak života i tako u jednom trenutku prestalo biti izrazom aktivnog obraćenja.¹³⁸ Kasnije se ipak došlo do shvaćanja kako su i krštenje i pokora stvarni temelj Crkve. Oni su duhovski dar, odnosno duhovski sakramenti po kojima Duh Sveti utemeljuje i izgrađuje Crkvu. O ovoj stvarnosti se ne sluša

¹³⁶ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 336-337.

¹³⁷ Usp. BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis – Sakrament ljubavi*, KS, Zagreb, 2007., br. 13.

¹³⁸ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 337.

baš rado jer se krštenje često pomiče u područje folklor, a pokora u područje anonimnoga što nije slučajno budući da je vrlo teško ostati ponizan i priznati grijeh, nazvati se grešnikom.¹³⁹ A »biti kršćanin znači obratiti se, a obratiti se u kršćanskom smislu ne znači mijenjati neku ideju, nego znači umirati sebi samom: granice vlastitog ja se ruše; ja gubi sebe da bi se ponovno mogao naći u većem subjektu koji obuhvaća nebo i zemlju, prošlost, sadašnjost i budućnost i u tome dotiče samu Istinu.«¹⁴⁰

Ta Istina je upravo Duh Sveti. Istina se sastoji u tome da je čovjeku potrebno oprostjenje i samo po milosti opraštanja među ljudima može postojati složno i trajno zajedništvo. Ljudi su grešnici koji mogu živjeti samo ako je Bog opraštanje, samo ako im je oprašteno, dok istinu svoga grijeha mogu priznati samo ako se otvore milosti opraštanja iz ranjene ljubavi Isusa Krista koja preporuča, a ta ljubav je Duh Sveti.¹⁴¹ Time čovjek postaje kršćaninom i ova stvarnost ga potiče da promijeni pravac svog života, da se obrati, da se preporodi. Stoga je krštenje, kao početak obraćenja koje se proteže na cijeli život, temeljni znak kršćanske egzistencije, na što podsjećaju riječi iz Vjerovanja: »ispovijedam jedno krštenje za oprostjenje grijeha«.¹⁴²

Ratzinger zaključuje kako je Crkva riječ opraštenja, ona je bogoslužje i milost sakramenata, u kojoj se Duh Sveti neprekidno i osobno priopćava, a Krist po Duhu Svetomu iznova postaje tijelom među kršćanima.¹⁴³

4.4. Djelo Duha Svetoga u sadašnjici: teološko mjesto crkvenih pokreta

Duh Sveti, kako je posvjedočeno u Svetom Pismu, »puše gdje hoće« (Iv 3, 8). On je Duh koji prebiva u Crkvi i Crkvu vodi na različite načine. Jedan od načina kako Duh vodi Crkvu je da osnažuje crkvene pokrete u prenošenju riječi Istine po cijelom svijetu. Da bi ta Istina mogla pronaći svoje mjesto u srcima ljudi po Duhu Svetomu, postoje određene smjernice kojih bi se trebali držati crkveni pokreti i mjesna Crkva, a koje Ratzinger pomno tumači i potkrepljuje.

¹³⁹ Usp. J. RATZINGER, *Dođi, Duše Presveti*, 31-32.

¹⁴⁰ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, 133.

¹⁴¹ Usp. J. RATZINGER, *Dođi, Duše Presveti*, 47.

¹⁴² Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 337.

¹⁴³ Usp. J. RATZINGER, *Dođi, Duše Presveti*, 51.

4.4.1. Kristološko-pneumatološka dimenzija crkvenih pokreta

Ratzinger primjećuje kako se u suvremenoj teologiji sve više pojavljuje suprotstavljanje kristološke i pneumatološke vizije crkvenih pokreta. Da bi naznačio razlike, ali i jedinstvo kristološke i pneumatološke stvarnosti Crkve, Ratzinger polazi od hipostatske razlike između Krista i Duha. On smatra da nije moguće razumjeti Duha bez Krista, niti Krista bez Duha. Razlika između Krista i Duha je dopuštena samo ako se pomoću njihovoga razlikovanja shvati i njihovo jedinstvo. Sveti Pavao će reći kako je Gospodin Duh (usp. 2 Kor 3, 17), ali to ne znači da su Duh i Krist ista Osoba. To znači da je Krist Gospodin jer svoje poslanje ne završava utjelovljenjem, nego njegovo utjelovljenje ima svoje dovršenje u pashalnom misteriju. Krist se tako priopćavao i priopćava se po Duhu Svetomu, čime je njegova prisutnost u tome Duhu vrlo važna pretpostavka za postojanje sakramenta i Kristove sakramentalne prisutnosti.¹⁴⁴

U kontekstu ovoga Ratzinger pojašnjava pojam apostolskog naslijeđa. Apostolsko naslijeđe ne predstavlja neku neovisnost o Duhu zbog neprekinutog niza naslijeđa, nego je ono svjedočanstvo da je sakramentalna služba u Crkvi trajno darovana od Duha, i da ona time nikada nije čovjeku na raspolaganju, nego je dar Duha, odnosno dar samoga Gospodina. Svećenička služba kao sakramentalna služba povezuje neponovljivi izvorni događaj s duhovnim uprisutnjenjem povijesnog podrijetla u svim razdobljima Crkve. Ta je povezanost s izvorom, s jedinstvenim i neponovljivim događajem nužna. Jedinstveno se događa u daru Duha Svetoga, Duha uskrslog Gospodina. Po Duhu se ono neponovljivo čini prisutnim i ostaje zauvijek, što znači da Kristovo tijelo koje je nakon utjelovljenja postalo preobraženo uskrsnućem, u snazi Duha Svetoga biva prisutno na svim mjestima i u svim vremenima.¹⁴⁵

4.4.2. Institucionalno-karizmatička i hijerarhijsko-proročka linija

Ratzinger u svome promišljanju o teološkom mjestu crkvenih pokreta polazi od odnosa karizmatičke i institucionalne stvarnosti Crkve.

¹⁴⁴ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha*, Verbum, Split, 2008., 24-25.

¹⁴⁵ Usp. *Isto*, 25-26.

Temeljni institucionalni element Crkve je sakrament koji u sebi sadrži pojam *sveti red* tako bivajući jedincata i trajna obvezujuća struktura koja Crkvu tvori kao *instituciju*. Ratzinger smatra da se zbog ekumenske otvorenosti danas sakrament reda označava kao služba, odnosno ministerij prikazujući se u svjetlu institucije, odnosno samo kao institucionalna stvarnost. To da je sakrament jedincata strukturalni i trajni element Crkve znači da ga Bog neprestano stvara, a ne da Crkva njime raspolaže vlastitim odlukama. Drugim riječima, Bog poziva kršćane da postanu pastiri svome stada, Crkva sebi ne postavlja neke *činovnike*. Ona živi u iščekivanju Božjeg poziva kršćanima da postanu svećenici.¹⁴⁶

S druge strane, karizmatički element svećeničke službe u Zapadnoj Crkvi je celibat. Postoji ideja odvajanja svećeništva od celibata jer se, prema takvoj ideji, svećeništvo ne smije shvaćati kao karizma, nego ga je zbog institucije i njezinih zahtjeva potrebno promatrati samo kao službu koja se vrši u okviru institucionalne Crkve. Zato bi karizmatička obveza koja se nalazi u celibatu prema nekima predstavljala skandal koji se mora otkloniti što prije. Kada bi prevladala ovakva ideja Crkva bi se jednostavno mogla shvatiti kao ljudsko uređenje. Čovjek nikada ne može Crkvu krojiti po vlastitim zahtjevima, jer je ona ustanova božanskoga prava, te mu se ne dopušta na nju primijeniti čisto institucionalni karakter. Istina, određene institucije u Crkvi moraju postojati zbog lakšeg upravljanja, organizacije i koordinacije, ali one, tumači Ratzinger, ne smiju postati mnogobrojne i presnažne jer se u suprotnom dovodi u opasnost crkveno uređenje i vitalnost njezine duhovne naravi.¹⁴⁷

U pitanju koji je uzajamni odnos između stalnih crkvenih ustanova i uvijek novih karizmatičkih pokreta, Ratzinger pronalazi trostruko objašnjenje: 1) važno je da se svećeništvo shvati i živi karizmatički budući da svećenik mora biti *pneumatik*, čovjek koji je podignut, potaknut i nadahnut Duhom Svetim, 2) ondje gdje se svećeništvo živi pneumatski i karizmatički ne postoji strogi institucionalizam, nego unutarnja otvorenost karizmi čime se prepoznaje sam Duh i njegovo djelovanje, 3) u izvanrednim okolnostima Crkva mora ustanoviti izvanredne institucije koje se razumijevaju u unutarnjoj otvorenosti sakramentu prema kojemu se usmjeruju, a ne od njega udaljuju. Ratzinger smatra kako Crkva mora

¹⁴⁶ Usp. *Isto*, 18-19.

¹⁴⁷ Usp. *Isto*, 20-21.

održavati što je više moguće skromne administrativne institucije kako ne bi došlo do hiperinstitucionalizacije.¹⁴⁸

U kontekstu institucionalne i karizmatičke stvarnosti Crkve može se zaključiti Ratzingerovim riječima:

»Jer Crkva, koja podjeljuje sakramente i slušajući izlaže Božju riječ, nikada nije samo *empirijska Katolička Crkva*, ne može se razdvajati u *Duh* i *instituciju*. Ona je upravo kao vidljiva, *empirijska*, u sakramentima, u riječi, u ljubavi – kuća Duha – a Duh se potvrđuje upravo u konkretnu zajedništvu onih koji nose i podnose jedan drugoga u Kristovu duhu.«¹⁴⁹

Ratzinger upozorava na neke koji, referirajući se na Lutherovo svetopisamsko tumačenje u dijalektici između Zakona i evanđelja, u povijesti spasenja suprotstavljaju kultno-svećeničku s proročkom linijom. Proročka bi se danas odnosila na pokrete. U primjeru Krista koji je ispunio Zakon koji je imao obilježje obećanja, te u primjeru proroka koji su naučili na ispravan način vrjednovati pravi smisao Tore, Ratzinger pojašnjava kako je proročko poslanje udijeljeno pojedincima, dakle ne odnosi se na neki društveni položaj ili čak stanje koje je kao takvo u suprotnosti hijerarhijskoj strukturi Crkve. Stoga bi bilo pogrešno Crkvu dijeliti na proroke i hijerarhiju. To je, među ostalim, suprotno Pismu. Bog neprestano podiže proroke u Crkvi, bilo laike, klerike ili redovnike koji Crkvi upućuju poziv koji bi bio zanemaren u čisto institucionalnoj Crkvi.¹⁵⁰

Ratzinger smatra da se dijalektikom načela ne može doći do teološkog mjesta crkvenih pokreta, nego je za to nužno krenuti od povijesnih činjenica koji su u skladu s vjerom Crkve.¹⁵¹

4.4.3. Apostolsko naslijeđe i apostolski pokreti

Da bi objasnio teološko mjesto crkvenih pokreta, Ratzinger polazi od povijesne perspektive apostolskog naslijeđa i apostolskih pokreta referirajući se prvotno na početke

¹⁴⁸ Usp. *Isto*, 22-23.

¹⁴⁹ J. RATZINGER, *Zajedništvo u Crkvi*, 53.

¹⁵⁰ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha*, 27-28.

¹⁵¹ Usp. *Isto*, 28.

Crkve. Dvanaestorica apostola su dobili zadaću širiti Kristovu riječ do na kraj zemlje (usp. Dj 1, 8) pri čemu je važno imati na umu kako oni nisu bili biskupi pojedinih Crkava, nego *apostoli*, oni koji su određeni za uspostavu cijele Crkve Božje. Iz toga misijskog pothvata apostola razvile su se mjesne Crkve koje su bile povjerene odgovornim osobama da ih vode. Oni su bili oni koji su jamčili jedinstvo s općom Crkvom, oblikovali život mjesnih Crkava i čuvali zajednice u okrilju opće Crkve. Time su omogućili njihov porast donijevši evanđelje sugrađanima koji nisu bili kršteni.¹⁵²

Tako se kroz ovaj razvoj oblikuju dvije ustanove koje se razlikuju, a to su službe mjesne Crkve koje postupno poprimaju sve čvršći oblik, te apostolska služba koja više nije samo pridržana Dvanaestorici (usp. Ef 4, 10). Pavao se naziva apostolom i svoje apostolstvo temelji na susretu s uskrslim Gospodinom tako se stavljajući u istu razinu s Dvanaesticom. Postoji i apostolska služba koja čak nadilazi krug Dvanaestorice (usp. 1 Kor 12, 28), a nalazimo je u Rim 16, 7; Kor 12, 28, te Ef 2, 20. Potonja poslanica govori o apostolima i prorocima kao temelju Crkve pri tome ne misleći samo na Dvanaesticu. Proroci koje nalazimo u Ef 2, 20 se spominju i u *Didaché* i shvaćeni su kao nadmjesna misijska služba.¹⁵³

Može se zaključiti kako je u Crkvi postojao dvostruki poredak službi: mjesni i sveopći. Ova suprisutnost dviju službi je, nažalost došla u sukob, te će misionari – apostoli iščeznuti koncem drugog stoljeća zbog zloraba i pitanja tko su nositelji apostolskog naslijeđa. Službu daljnjeg misionarskog djelovanja preuzele su mjesne Crkve i njezini predvodnici: biskupi. Tako nositelji apostolskog naslijeđa postaju biskupi mjesnih Crkava koji su ujedno jamci kontinuiteta i jedinstva vjere, te univerzalnosti i jedinstva cijele Crkve. Kao što bez karizmatsko-sakramentalnog elementa svećeničke službe nema ni institucionalnog smisla te službe, tako ni bez sveopće brige svakog mjesnog biskupa nema smisla njegovo mjesno predvodništvo.¹⁵⁴

Ratzinger u kontekstu službe apostolskog naslijeđa vidi opasnost da se ona izopači na način da se pretvori u službu samo na razini mjesne Crkve ne obazirući se na

¹⁵² Usp. *Isto*, 29-30.

¹⁵³ Usp. *Isto*, 31.

¹⁵⁴ Usp. T. IVANČIĆ, Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta, u: *Bogoslovska smotra* 78 (2008.) 2, 369-370.

univerzalnost Kristova poslanja. Važno je shvatiti kako je u pojmu apostolskog naslijeđa uključeno nešto što nadilazi samo lokalnu crkvenu službu. U njoj se apostolsko naslijeđe ne može iscrpiti, nego postoji opća Crkva koji je iznad službi mjesnih Crkava i kao takva ostaje neophodno nužna.¹⁵⁵

Mnogi su se apostolski pokreti u povijesti Crkve pokazali kao protuteža opasnosti zatvaranja mjesne Crkve u sebe. Ratzinger navodi pojedine apostolske pokrete u povijesti Crkve koji su bili u uskoj vezi s papom i od njega promovirani. Neki od njih su monaštvo antičkog vremena, zatim misionarsko monaštvo od 6. do 8. st., klinijevska i grgurovska reforma, prosjачki redovi u 13. st. (franjevci i dominikanci), Družba Isusova u 16. st. i različite redovničke zajednice (osobito ženske) u 19. st. Apostolski pokreti su uvijek bili i jesu povezani s papom i služe njemu, odnosno njegovoj brizi za sveopću Crkvu, ali i biskupima kao nositeljima apostolskog naslijeđa čija je služba isto tako apostolsko-univerzalna.¹⁵⁶

Navedeni apostolski pokreti se pojavljuju uvijek u novim oblicima kao odgovor Duha Svetoga na promjenjive okolnosti u kojima se Crkva nalazila. Oni nisu proizvedeni ili administrativno ustanovljeni, ne mogu se sustavno organizirati i voditi sa strane hijerarhije nego se javljaju kao pokreti koji su darovani Crkvi. Ovaj povijesni pregled apostolskih pokreta svjedoči kako se u Crkvi unatoč svim poteškoćama uvijek moglo dati prostora novim stvarnostima koje su u njoj rasle pri čemu ne treba zaboraviti one pokrete koji nisu uspjeli i koji su doveli do podjela u Crkvi poput montanista, katara, albigenza, husita, reformatora i ostalih. Nepostignuto jedinstvo se može pripisati krivnji na obje strane.¹⁵⁷

4.4.4. Razlike i kriteriji

Ratzinger tumači kako unutar Crkve postoje pokreti, struje i inicijative. Tako se primjerice liturgijski i marijanski pokret koji je svoj vrhunac doživio u 19. st. nazivaju strujama koje su pomogle da se iz njih razvijaju konkretni pokreti poput Marijinih kongregacija ili skupina katoličke mladeži. Inicijativama se naziva primjerice prikupljanje

¹⁵⁵ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha*, 33-34.

¹⁵⁶ Usp. I. RAGUŽ, Crkveni pokreti kao Crkva u pokretu: promišljanja o ekleziološkom identitetu crkvenih pokreta, u: *Bogoslovska smotra* 78 (2008.) 2, 400-401.

¹⁵⁷ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha*, 47-48.

potpisa kako bi se moglo proglasiti neku dogmatsku definiciju ili uvesti neku promjenu u Crkvi. Pravi i istinski pokret je za Ratzingera onaj koji se primjerice uočava u franjevaštvu u 13. st. jer se pokreti poput franjevacu rađaju iz osobne karizme njezinih utemeljitelja, te se oblikuju u konkretnu zajednicu koja postoji zahvaljujući motivaciji i naporima da se poruka evanđelja pronese po cijelom svijetu.¹⁵⁸

Bitni kriterij u razlučivanju pokreta je prvotno ukorijenjenost u vjeri Crkve. Jedna je vjera za cijelu Crkvu i kao takva ona tvori jedinstvo. S apostolskom vjerom je povezana želja za jedinstvom, želja za biti u jedinstvu s općom Crkvom, s biskupima i papom. Mjesto crkvenih pokreta je upravo apostolicitet što znači da je za njih u svim razdobljima u temelju svega želja za apostolskim životom. Apostolski život dariva slobodu služenja i poziva na apostolsko djelovanje kojemu je prvotna zadaća evangelizacija. Ona ne treba biti isključivo provođena riječima, nego, prije svega, djelima ljubavi.¹⁵⁹

Motivacija za apostolski život se događa u osobnom susretu s Kristom, u iskustvu osobnog poziva na apostolat. Osobni susret s Kristom oslobađa od svega. Taj susret je za apostolsko djelovanje uvjet da bi Duh Sveti osposobio srce za to djelovanje i tako još jače stvarao zajedništvo među ljudima. Onaj tko stalno ima uperen pogled prema Kristu privlači ljude oko sebe i tako nastaje zajedništvo.¹⁶⁰

4.4.5. Opasnosti i zadaća pokreta u Crkvi

Postoje vidljive opasnosti u pokretima, ali i putovi kako ih nadići. Rizik jednostranosti primjerice dovodi do mišljenja kako je pokret utemeljitelja apsolutan i identičan Crkvi, te kako bi to trebao biti put za sve. Tu je i rizik sukoba s mjesnom Crkvom gdje krivnja može biti na obje strane jer obje doživljavaju duhovni izazov. Mjesne Crkve mogu doći u sporazum sa svijetom u nekoj vrsti samodostatnosti i tako ne prihvaćati nešto novo. To novo mogu doživljavati kao smetnju, a poglavito ako je pojava tog novog popraćena slabostima, nezrelostima i pogrešnim apsolutizacijama.¹⁶¹

¹⁵⁸ Usp. *Isto*, 48-49.

¹⁵⁹ Usp. *Isto*, 50.

¹⁶⁰ Usp. T. IVANČIĆ, *Zajednička teološka mjesta*, 371.

¹⁶¹ Usp. J. RATZINGER, *Novi izljevi Duha*, 51-52.

Obje strane se trebaju podložiti vodstvu Duha Svetoga i crkvenog autoriteta zaboravljajući sebe. One moraju učiti jedna od druge tako pristajući na pročišćenje, podnošenje drugoga i nalazeći put koji će biti na korist Crkvi. Pokreti se opominju da su, čak i ako su na svom putu pronašli cjelinu vjere i priopćavaju je drugima, oni darovani Crkvi i zahtjevima Crkve bi se trebali podložiti kako bi očuvali svoj smisao. Mjesne Crkve i biskupi ne smiju nastojati u jednoobraznosti u organizaciji i pastoralnom planiranju. Ne smiju uzdignuti svoje pastoralne planove nauštrb djelovanju Duha Svetoga. Važno je imati na umu i sukobe koji mogu proizaći kako bi istina i ljubav prema istini izašli na vidjelo. Ne smije se dopustiti stav intelektualne nadmoći nad revnošću osoba koje nadahnjuje Duh Sveti i njihove jasne vjere u Riječ Božju shvaćajući ih kao fundamentaliste. Potrebno je da se svi mjere mjerilom ljubavi prema jedinstvu jedne opće Crkve.¹⁶²

Mjesne Crkve i pokreti će morati uvijek pred sobom imati načelo: »gdje je Petar, tu je Crkva«, odnosno »gdje je biskup, tu je Crkva«. Primat i episkopat, mjesna Crkva i apostolski pokreti trebaju jedni druge, jer primat može živjeti samo preko živog episkopata i s njim, a episkopat svoj apostolicitet čuva u trajnoj povezanosti s primatom. Ukoliko jedno od to dvoje oslabi, trpjet će cijela Crkva.¹⁶³

¹⁶² Usp. *Isto*, 52-54.

¹⁶³ Usp. *Isto*, 54.

5. *COMMUNIO* MARIOLOGIJE I PNEUMATOLOGIJE

Blažena Djevica Marija ima veliki značaj za Crkvu. U ovom poglavlju ćemo se baviti četirima marijanskim dogmama koje su svjedočanstvo o Božjem djelovanju u čovjekovu životu. Marijino djevičanstvo i bogomajčinstvo koje osobito nalazimo kod Luke i Mateja su svjedočanstva da je spasenje došlo na svijet. To spasenje je najavljeno još u liku Djevice koju spominje Stari zavjet. Marija prihvaća da Duh Sveti djeluje, da se po njemu u njoj začme spas svijeta. Zbog toga svoga *da* Marija je uzvišena i posve slobodna od grijeha uznesena u nebesku slavu.

Dogme o bezgrešnom začecu i slavnom uznesenju nemaju posebno naglašene poveznice s pneumatologijom. Međutim, one su ipak svjedočanstvo da je Marija surađivala s Presvetim Trojstvom, te u svojoj slobodi dopustila da Duh Sveti djeluje u njoj. Zbog toga svoga pristanka bila je nagrađena da, posve slobodna od grijeha, »dovršivši tijekom ovozemaljskoga života«, može dušom i tijelom gledati svoga Sina u zajedništvu s njime.

5.1. Djelo Duha Svetoga u Marijinom djevičanstvu i bogomajčinstvu

Marijino djevičanstvo i bogomajčinstvo je najavljeno još u Starom zavjetu. Djevica koja rađa u sili Duha Svetoga biva znakom za čitavo čovječanstvo. U ovom poglavlju iznosimo Ratzingerovo biblijski jasno obrazloženje značaja Marijinog djevičanstva i bogomajčinstva za Crkvu. On iznosi i pojedine probleme u priznavanju njezina djevičanstva i bogomajčinstva, ali i pokazuje put kako ih nadići.

5.1.1. Novozavjetna svjedočanstva

Sveti Pavao u svojim poslanicama teološki toliko ne tumači Isusovo podrijetlo, nego je njegova vjera usmjerena na križ i uskrsnuće. Ipak se u poslanici Galaćanima (4, 4) mogu pronaći obrisi Isusova djetinjstva koji se nalaze kod Mateja i Luke. Isus je *rođen od žene* što znači da je uzeo udjela u čitavom ljudskom čovječstvu. On se podložio Zakonu koji je za Židove više bio teret negoli izvorište nade. Isus je s ljudima nosio taj teret Zakona, teret običnoga ljudskoga života. U daljnjem tekstu četvrtog poglavlja poslanice Galaćanima Ratzinger vidi tragove buduće teologije otajstva Isusova rođenja. Pavao kršćansku egzistenciju povezuje s Abrahamovim sinovima Izakom i Jišmaelom pojašnjavajući kako

baštinik obećanja nije onaj koji potječe od Abrahama po tijelu, Jišmael, nego onaj koji je rođen po Duhu, po živoj snazi obećanja. Tako su prema Pavlu kršćani baštinici obećanja predana Abrahamu, a koje je ispunjeno u Isusu Kristu.¹⁶⁴

Matej i Luka rodoslovljem opisuju Isusovo podrijetlo. Matej počinje Isusovo rodoslovlje riječima: »Rodoslovlje Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova.« (1, 1). Isusa se ponajprije opisuje kao Davidova sina, kao onoga u kojemu je ispunjen znak nade Izraela. Luka počinje rodoslovlje od samoga Isusa unatrag do Adama. Ovime Luka želi reći kako u Isusu nije samo ispunjena Izraelova kraljevska nada, nego i pitanje čovjekova bića koje neprestano traži samo sebe. Isus je čovjek za sve ljude, u njemu se ispunja božansko određenje čovjeka i njegovo božansko podrijetlo. U njemu čovjek pronalazi svoj put k Bogu od kojega dolazi i kojemu teži.¹⁶⁵

Za Mateja je Isusovo začće ispunjenje proroštva o Emanuelu što aludira na obećanje dano kralju Ahazu po proroku Izaiji (usp. Iz 7, 14). Iako je nepoznato što je ovaj znak značio u vrijeme kralja Ahaza, Ratzinger u njemu vidi obećanje koje seže daleko izvan vremena u kojemu je živio kralj Ahaz. To obećanje je stajalo daleko iznad Izraelove povijesti kao znak nade koja je upućivala na ono što se ima dogoditi. To što se ima dogoditi dogodilo se u trenutku Isusova rođenja od Djevice: Djevica koja rađa po sili Duha Svetoga je znak. Tako dolazimo do shvaćanja značenja imena Emanuel. Njime je proširen okvir Davidova obećanja. *Bog je s nama*, on je ušao u povijest svijeta.¹⁶⁶

Matej je na jednom mjestu u svome izvještaju o Isusovu rođenju promijenio Izaijinu riječ, te obećanju dao univerzalno značenje. Više se ne kaže kako će mu Djevica dati ime Emanuel, nego *oni* će ga odsada zvati Emanuel. *Oni* označavaju Crkvu koja će Isusa odsada nazivati tim imenom.¹⁶⁷

Nadnaravno Isusovo začće Matej pripisuje Duhu Svetomu što aludira na knjigu Postanka gdje Duh Sveti posreduje u počecima svijeta kao stvaralačka i životvorna snaga. U ovome i u Matejevu rodoslovlju na početku njegova evanđelja se uviđa kako on želi

¹⁶⁴ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, Verbum, Split, 2008., 35-37.

¹⁶⁵ Usp. *Isto*, 37.

¹⁶⁶ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 43.

¹⁶⁷ Usp. N. V. KOVAČ, Teološke odrednice mariologije Josepha Ratzingera/Benedikta XVI., u: *Crkva u svijetu* 49 (2014.) 3, 284.

naglasiti da je Isusovo rođenje novo stvaranje svijeta, a time i novi početak čovječanstva i Crkve, i to snagom Duha Svetoga kao stvaralačke i životvorne sile Božje.¹⁶⁸

U izvještaju o anđelovu navještenju Djevici da će začeti sina, Luka najtješnje povezuje kristologiju, pneumatologiju i mariologiju. Anđeo se obraća Mariji riječima: »zdravo milosti puna! Gospodin s tobom!« (Lk 1, 28). Ratzinger uočava kako su ove riječi vrlo slične riječima proroka Sefanije kojima pozdravlja oslobođeni Jeruzalem na svršetku svijeta (usp. Sef 3, 14), ali i riječima blagoslova kojima se veličalo velike i slavne žene u Izraelu (usp. Suci 5, 24; Jdt 13, 18).¹⁶⁹ Marija je Sion na kojega su se odnosile sve nade opustošenog Izraela. Ona je istinski Izrael u kojemu su Stari i Novi zavjet, te Crkva i Izrael nedjeljivo povezani u jedno. Ona je i *Božji narod* donoseći plod po Božjoj milosnoj snazi.¹⁷⁰

Posebnu pozornost u kontekstu Lukine poveznice između pneumatologije i mariologije je važno obratiti na riječi obećanja: »Duh Sveti sići će na te i sila će te Svevišnjega osjeniti.« (Lk 1, 35). Ove riječi, osim na povijest Saveza, odnose se na prirodu koju je Bog stvorio. Knjiga Postanka svjedoči o Duhu Svetomu kao Božjoj stvaralačkoj moći. On je lebdio nad vodama, te iz kaosa načinio kozmos i ondje gdje ga se šalje nastaje život. Tako i ono što će se zbiti u događaju navještenja predstavlja novi svijet, budući da Bog, koji je ni iz čega proizveo bitak, u svijetu čini jedan novi početak tako što njegova Riječ postaje tijelom.¹⁷¹ Riječi koje govore o *zasjenjenju silom Svevišnjega* odnose se na Izraelovu teologiju kulta: oblak koji osjenjuje hram je znak Božje prisutnosti. Stoga se Marija pojavljuje kao sveti šator nad kojim postaje učinkovita skrivena Božja prisutnost.¹⁷²

5.1.2. Teologija Marijina djevičanstva i bogomajčinstva

Ratzinger Marijin naslov *Majka Božja* usko povezuje s kristologijom. On tumači: »ako se Mariju naziva Majkom Božjom, onda je to ponajprije izraz jedinstva Kristova božanstva i čovještva koje je tako duboko da se za tjelesne događaje, kakvo je rođenje, ne može reći da se odnose na puko Kristovo čovještvo, odvojeno od cjeline njegove

¹⁶⁸ Usp. N. V. GAŠPAR, *Teološki govor o Duhu Božjem*, 42-43.

¹⁶⁹ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 272.

¹⁷⁰ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 40.

¹⁷¹ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 272-273.

¹⁷² Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 41.

osobnosti.«¹⁷³ Tako iza činjenice da je Marija Bogorodica stoji činjenica da je nemoguće razdvojiti tjelesnoga Krista, budući da se u čovjeku nalazi i ono ljudsko-tjelesno što potvrđuje i sama biologija. Ovim putem cijepanja Kristova lika, kojim se razdvaja Kristovo čovječstvo i cjelina njegove osobnosti, išli su nestorijanci s uvjerenjem da je Marija Kristorodica, a ne Bogorodica.

Prava istina leži u tome da je u čovjeku Isusu ono ljudsko na jedinstven način ljudsko, kao ljudskost Bogo-čovjeka. Ono božansko se istinito i stvarno ujedinilo s čovjekom, ali ga čovječstvo kao takvo ne niječe, nego ga to božansko prožima u njegovoj cjelini, a tako i njegovu tjelesnu dimenziju. Tako se Marijino bogomajčinstvo nalazi u samom središtu otajstva utjelovljenja što jasno osvjetljava poveznicu između kristologije i mariologije. Nestorijanizam je nastojao demantirati Marijino bogomajčinstvo tako formirajući kristologiju bez mariologije čime bi se ugrozilo, odnosno razrušilo samo otajstvo utjelovljenja kao središte Kristova otajstva.¹⁷⁴ Može se zaključiti kako »naslov *Majka Božja* ne govori samo nešto o Mariji, nego ima ponajprije apologetsku funkciju u otajstvu utjelovljenja i Kristova bogočovječstva.«¹⁷⁵

Mnogi prosvjetitelji su imali problem s tumačenjem Marijina djevičanstva. Oni Marijino djevičanstvo žele tumačiti simbolički i duhovno pri tome ga svrstavajući u religijsku povijest i prikazujući ga kao mit. Istina, u povijesti religija postojao je mit o čudesnu rođenju djeteta spasitelja čime je izražena čežnja za onim čistim, netaknutim, onim izvornim, blagim, materinskim, a sve to se zrcali u liku djevice. Tu je izražena i nada koja se uvijek iznova pojavljuje kada dođe dijete koje predstavlja radost. Vrlo je moguće da je Izrael poznao takve mitove (usp. Iz 7, 14).¹⁷⁶

No, ono što je vrlo važno je da se Isusovo rođenje od Djevice najavljuje u Starom zavjetu, dok se religijsko-povijesni izvještaji o rođenju toga djeteta spasitelja međusobno razlikuju bilo po rječniku, bilo po shvaćanjima. Najvažnija razlika je u tome što se u poganstvu božanstvo prikazuje pod spolnim vidom kao moć oplodnje i rađanja, te je ono kao takvo otac djeteta spasitelja. Novi zavjet u Isusovu začecu vidi novo stvaranje, a ne

¹⁷³ *Isto*, 31-32.

¹⁷⁴ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 32-33.

¹⁷⁵ N. V. KOVAČ, Teološke odrednice mariologije Josepha Ratzingera/Benedikta XVI., 286-287.

¹⁷⁶ Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 273.

rađanje od Boga. Bog ne postaje njegov biološki otac. Božansko sinovstvo nije biološka, nego ontološka činjenica koja se ne događa u vremenu, nego u Božjoj vječnosti.¹⁷⁷ Ovdje se može primijetiti nastojanje razdvajanja onoga biološkog od teološkog pri čemu biološko nema nikakvoga utjecaja na ono teološko i obratno. Povijesno-kritičko mišljenje i filozofija emancipacije su znatno doprinijeli tome shvaćanju.¹⁷⁸

Drugotni problem pri priznavanju Marijina djevičanstva nalazi se u prigovoru da se radi o relativno kasnim tradicijama glede tekstova Novoga zavjeta. Ratzinger demantirajući ovaj prigovor pojašnjava kako starost kao takva nije mjerilo istine. Isto tako, književni oblik može biti razmjerno kasan, no u njemu postoji puno starija oblikovana tradicija s još starijom jezgrom izvješća. Znatno mjerilo je i podudarnost dviju međusobno neovisnih i u pojedinostima posve različito oblikovanih tradicija s obzirom na jezgru izvješća. To je primjerice podudarnost izvora koja se nalazi kod Mateja i Luke. Važno je i svjedočanstvo krugova koji dolaze iz judeo-kršćanskih tradicija kao prvih prenositelja istine o Marijinu djevičanstvu.¹⁷⁹

Ratzingera naziva drugorazrednima potonje tvrdnje koje su usmjerene protiv istinitosti Marijina djevičanstva. On pravi problem u priznavanju istine o Marijinu djevičanstvu vidi u ljudskom poimanju Boga i svijeta. Čovjek smatra kako Bog nema svoga djelovanja u svijetu koji se uglavnom tumači prirodoznanstveno. Budući da on nema utjecaja u ovome svijetu, djevičansko rođenje Boga djeteta je nemoguće. Suprotno tome Ratzinger naglašava kako je djevičansko rođenje danas, kao i prije, nešto doista nevjerojatno, ali nipošto nije nešto nemoguće, budući da ne postoji dokaz za tu nemogućnost. Zapravo je to stvar čovjeka koji smatra neprikladnim Božje konkretno zemaljsko djelovanje, sve do *biosa* i materije, te se od toga želi udaljiti. Čovjek ovoga stajališta je sličan čovjeku koji se priklanja poganskoj filozofiji kakvu je zastupao Aristotel kada kaže da je molitva i odnos s Bogom zapravo »njegovanje sama sebe«.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Usp. *Isto*, 274-275.

¹⁷⁸ Usp. B. VULIĆ, Marija, Kristova majka, u svjetlu jedinstva i harmonije Svetoga Pisma u misli J. Ratzingera/Benedikta XVI., u: *Diacovensia* 27 (2019.) 3, 466.

¹⁷⁹ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 50-51.

¹⁸⁰ Usp. *Isto*, 53-56.

Istina o Marijinu djevičanstvu je, prema Ratzingeru, pitanje o samome Bogu i čovjeku. Čovjek se treba zapitati je li Bog dubina svega bitka, je li on Bog koji djeluje, svemogući Bog, koji svoja stvorenja ljubi i poznaje, koji je prisutan u njima i djeluje neprekidno u njima sve do danas. Zapravo je čovjekovo pitanje: djeluje li Bog ili ne? Svjedočanstvo o Isusovu rođenju od Djevice je dokaz da Bog doista stvarno djeluje i zbog toga njegova djelovanja zemlja donosi svoj plod.¹⁸¹

Rođenje od Djevice je zapravo teologija milosti, odnosno svjedočanstvo da Bog djeluje i daruje svoje spasenje u skromnosti, kao ljubav koja spašava svijet. Bog je u Isusu Kristu uzdigao palog čovjeka i napravio novi početak koji nije posljedica ljudske povijesti, nego dar odozgor. Tako čovjek više nije samo zbroj kromosoma i produkt određene sredine, nego je on jedinstveno Božje stvorenje. Isus Krist je nešto daleko više, on je nešto što ne dolazi od svijeta nego od Božjega Duha. On je novi Adam (usp. 1 Kor 15, 47) i začetnik novoga svijeta i novoga čovjeka. On nije samo *primio* Božjega Duha kao što su to oni koji su bili izabrani prije njega, nego on u svojoj zemaljskoj egzistenciji *postoji* isključivo po Duhu Svetomu zbog čega je ispunjenje svih proroka. On je jedini i pravi prorok.¹⁸²

5.2. Uloga Duha Svetoga u Marijinu Bezgrešnom začecu

Ratzinger u priznavanju dogme o bezgrešnom začecu Blažene Djevice Marije uočava dva prigovora: prvi kaže kako je očuvanje od istočnoga grijeha činjenica, ako taj grijeh uopće postoji, dok drugi kaže kako se prihvaćanjem ove dogme osporava univerzalnost milosti. Ratzinger odgovara kako se činjenice nikada ne izvode spekulacijama, nego objavom. Ipak, s obzirom na Mariju takva objava ne postoji. Čak se ni ne raspravlja o tome u prvom tisućljeću kršćanstva.¹⁸³

O drugom prigovoru koji govori o osporavanju univerzalnosti milosti se raspravljalo u teologiji u srednjem vijeku i dosta mu je doprinijela Reformacija sa svojom definicijom milosti kao bitnoj odrednici opravdanja grešnika. Ovdje se Ratzinger dotiče Barthova stajališta koji tvrdi kako nije moguće da je Marija otkupljena i spašena ako nije

¹⁸¹ Usp. *Isto*, 56-57.

¹⁸² Usp. J. RATZINGER, *Uvod u kršćanstvo*, 278.

¹⁸³ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 58.

imala ljagu nikakvoga grijeha na sebi. On uviđa kako je Barth na Lutherovoj liniji suprotstavljanja Zakona i evanđelja, te kako ne prihvaća da između čovjeka i Boga postoji podudarnost, nego samo proturječje. Dakle, prema Barthu, ondje gdje se Božje djelovanje predstavlja polazeći od podudarnosti tu je osporena čista milost, odnosno opravdanje grešnika bez njegovih zasluga.¹⁸⁴

Da bi demantirao ovu tvrdnju, Ratzinger se oslanja na franjevca Langemeyera koji ukazuje na tipologiju koja povezuje Stari i Novi zavjet u kontekstu obećanje-ispunjenje. Langemeyer govori o Izraelovu ostatku koji će biti spašen. Ova misao se nalazi i kod Pavla u Rim 11, 6, a Pavao je primjenjuje na Crkvu. Sveti ostatak govori o tome kako kontinuitet spasenja ne postoji samo u Božjoj volji, nego i u povijesti jer Božja riječ nije ispražnjena.¹⁸⁵ Ovaj sveti ostatak se tako može primijeniti i na Mariju.

»Marija kao sveti ostatak znači da su u njoj Stari i Novi zavjet doista jedno. Ona je posve Židovka, posve je dijete Izraela, Staroga zavjeta, a upravo time i dijete Saveza općenito, posve je kršćanka: Majka Riječi. Zbog toga – budući da je ona Novi zavjet u Starome, odnosno *kao* Stari zavjet, kao Izrael – nema shvaćanja njezina poslanja, njezine osobe, ondje gdje se razdvajaju Stari i Novi zavjet.«¹⁸⁶

Ostatak Izraelov je čuvar kontinuiteta saveza između Boga i čovjeka, ali i mjesto spoznanja istočnim grijehom narušenoga odnosa između Boga i čovjeka. Marija koja je Kristovim zaslugama unaprijed očuvana od svake ljage istočnoga grijeha, pokazuje da čuvanje kontinuiteta saveza između Boga i čovjeka nije neka apstraktna misao ili misao koja postoji samo u Božjoj volji i ideji, nego je ono ostvareno u njezinoj osobi čime je milost očuvala ljudsku stranu Staroga zavjeta i dala novu mladicu iz koje se rađa Novi zavjet.¹⁸⁷

Ratzinger postavlja pitanje: otkud proizlazi pravo nazivati Mariju svetim ostatkom? Kako bi odgovorio na pitanje prvotno tumači kako se pojam *činjenice* ne može pozitivistički primijeniti na istočni grijeh. Istočni grijeh je stvarnost do koje se dolazi samo

¹⁸⁴ Usp. *Isto*, 59.

¹⁸⁵ Usp. *Isto*, 60.

¹⁸⁶ J. RATZINGER, *Kći sionska*, 61.

¹⁸⁷ Usp. B. VULIĆ, Marija, Kristova Majka, u svjetlu jedinstva i harmonije Svetoga Pisma u misli J. Ratzingera/Benedikta XVI., 468.

iz određene tipologije. On je prepoznat u tipu Adama kojega spominje Pavao u Rim 5. Spoznat je dakle pomoću teologije, a ne predan kao činjenica od početka koja bi usto bila i prethodno objavljena. Neoskolastički nauk ovo nije uvidio te će tako, nažalost doći do osporavanja istočnoga grijeha.¹⁸⁸

Dogmu bezgrešnoga začeca Ratzinger pronalazi i u tipologiji *Ecclesia immaculata* koju pronalazimo u poslanici Efežanima, a koja opisuje novi Izrael kao zaručnicu *svetu, neokaljanu, blistavo lijepu, bez mrlje ili bore ili nečega sličnoga* (usp. Ef 5, 27). Ovaj izvještaj o *Ecclesia immaculata* svjedoči o tome kako je u Pismu, kao i kod otaca od početka postojao nauk o Bezgrešnoj i on će kasnije drugotno biti prenesen i na Mariju. Marija je tako osobna konkretnost Crkve, odnosno uvjerenje da preporođenje staroga Izraela u novi u Mariji ima konkretno mjesto svoga ostvarenja.¹⁸⁹ »Da je takav put tumačenja ispravan, pokazuje i već spomenuto Lukino tipološko predstavljanje Marije kao Kćeri sionske koja u svome djevičanskom majčinstvu, a to znači u samoj svojoj osobi, postaje ispunjenje biti stare Kćeri sionske te istodobno nova Kći sionska. Dakle bit Izraela i Crkve tu se susreću u istoj osobi.«¹⁹⁰

5.3. Duh Sveti u Marijinom slavnom uznesenju

Uznesenje Blažene Djevice Marije se kao i prethodne marijanske dogme susreće s određenim prigovorima. Jedan od takvih je da uznesenje mora biti povijesno posvjedočeno, objavljeno i nipošto izmišljeno. Ratzinger tumači kako je pogrešno ovu dogmu uopće razmatrati kao povijesnu tvrdnju. Ona nije povijesna tvrdnja poput činjenice uskrsnuća, nego se njome došlo pomoću teologije. Ono što ovoj tvrdnji daje smisao je štovanje i veličanje Marije kako to kaže sam tekst obrazloženja dogme. Ova dogma je najviša forma pohvale i čin štovanja Marije, jer kako su na Istoku to liturgije, himni i obredi, na Zapadu su to dogmatska promišljanja.¹⁹¹

Ratzinger dogmu o Marijinu uznesenju povezuje s ostalim trima marijanskim dogmama. Marija, uznesena na nebo upućuje i na svoje bogomajčinstvo. Ona označava

¹⁸⁸ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 62-63.

¹⁸⁹ Usp. *Isto*, 63-64.

¹⁹⁰ B. VULIĆ, Marija, Kristova Majka, u svjetlu jedinstva i harmonije Svetoga Pisma u misli J. Ratzingera/Benedikta XVI., 469.

¹⁹¹ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 68-69.

novo rađanje kojega smrt ne dotiče. Staro rađanje, odnosno rađanje od Eve je uvijek pretpostavljalo da čovjek ide k smrti, dok je novo rođenje smrt same smrti, a ono što je u Mariji začeto je novi početak koji nema svoje dovršenje u smrti, nego upućuje na Marijino djevičanstvo i uznesenje. Dogma o Marijinu uznesenju je povezana i s dogmom o bezgrešnom začecu. Marija je milosti puna i milost spasenja ju je obuhvatila još od trenutka njezina začeca po Duhu Svetomu, te je ona zato sveta i bezgrešna. Grijeh je pred njom nemoćan kao i smrt, te je ona tako zbog punine milosti i punine spasenja dušom i tijelom uznesena u nebesku slavu.¹⁹²

Marija je kao i njezini preci veličala ime Božje, ali kod nje to vrijedi na potpun i bezuvjetan način, jer ona, kako je prethodno pojašnjeno, označava Crkvu, odnosno njezino spasenje koje više nije samo obećanje, nego stvarnost. Ratzinger želi ukazati, usporedivši Ef 2, 6, te Kol 3, 3 na to da postoji nešto poput *uzašašća* krštenoga, odnosno kršteni ne samo da preuzima udio u Kristovu uskrsnuću, nego i u Kristovu *uzašašću*. Tako je u liku Marije, koja je na najpotpuniji način vršila volju Božju oslušujući glas Duha Svetoga, koja je imala nutarnji sadržaj krštenja i u kojoj je ostvarena sva bit krštenja, smrt progutana u Kristovoj pobjedi. Ona je, kao ona koja je uronjena u Kristu osobna konkretnost Crkve i tjelesna izvjesnost spasenja Crkve koja je u njoj već spašena. Tako Novi Izrael nije propao, nego je uznesen u nebo što svjedoče i sami crkveni Oci u svojim spisima referirajući se pri tome uvijek na Sveto Pismo.¹⁹³

Na koncu Ratzinger dodaje još jednu misao o Lukinu izvještaju o Marijinu posjetu Elizabeti. Mariji je od radosti zaigralo čedo u utrobi. Ovaj glagol *zaigrati* nalazi se i u Starom zavjetu kada kralj David pleše pred Kovčegom Saveza koji je vraćen kući i zapravo predstavlja blaženu radost. Ovo *igranje* djeteta Ratzinger tumači kao nastavak Davidove ekstatične radosti zbog jamstva Božje prisutnosti. Ovu radost ispunjenosti Duhom Svetim pred Božjom Riječi koja je tijelom postala bi trebao iskusiti kršćanin koji samo time i može pojmiti štovanje Marije. Takva radost bi trebala biti zbog svijesti o istinskom, neuništivom

¹⁹² Usp. B. VULIĆ, Marija, Kristova Majka, u svjetlu jedinstva i harmonije Svetoga Pisma u misli J. Ratzingera/Benedikta XVI., 469-470.

¹⁹³ Usp. J. RATZINGER, *Kći sionska*, 75-77.

Izraelu. Ona je blaženo uranjanje u radost Marijina *Veliča* ali i pohvalnica Bogu kojega Marija nosi kao istinski, nepropadljivi i neuništivi Kovčeg Saveza.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Usp. *Isto*, 77-78.

ZAKLJUČAK

Iako su središtu Ratzingerove teologije bile uglavnom crte kristologije, on se ipak u određenoj mjeri dotaknuo traktata o Duhu Svetomu. Ukoliko se u njegovim djelima Duha Svetoga promatra *in se*, lako se uviđa kako se oslanja na velikog teološkog genija svetog Augustina. Ratzinger, stopama svetog Augustina, pomno uviđa kako svaka pneumatologija vodi kristologiji, jer sve što Duh Sveti u sebi jest on je to u vezi između Oca i Sina. Sin ga šalje, on je njihovo jedinstvo, a time i jedinstvo među kršćanima. Kao takvo jedinstvo on vodi povijest spasenja i djeluje *u i po* čovjeku. Duh Sveti je i ljubav, odnosno savršeni vez ljubavi između Oca i Sina, te između Boga i čovjeka. Ta ljubav će se očitovati na križu kada će iz Kristova ranjena boka poteći Duh Sveti koji će se izliti na svakoga čovjeka koji pristane na tu bezuvjetnu ljubav Božju. Tako je sâm Duh Sveti postao za kršćane novi Zakon. Savez na Sinaju je sada ispunjen u krvi Jaganjčevoj i na mjesto sinajskog Saveza sada dolazi Duh Sveti koji *uvodi u svu istinu* o Isusu Kristu.

Ratzinger jasno uviđa određene probleme i poteškoće u povijesti Crkve koje nije bilo lako nadvladati, a tiču se kako kristologije, tako i pneumatologije i ekleziologije. On je svjestan da i danas postoje takvi utjecaji. Utjecaji koji žele sami sebi konstruirati Krista, Duha i Crkvu po svojim mjerilima, te tako svjesno izvručći istinu, odnosno objavu dovode sebe u stanje zatvorenosti Duhu Svetomu i istini. Primjećuje i upozorava na pojedina ponašanja kršćana poput povlačenja u sebe, samodostatnosti i pretjeranog egoizma što je sve znak da čovjek nije dovoljno otvoren punini milosti Duha Svetoga. Duh Sveti je veza jedinstva u Crkvi, te kako to kaže »veliki pneumatolog Zapada« sveti Augustin, svatko tko je daleko od Crkve, zapravo je daleko od Duha Svetoga. Njegova svobnavljajuća moć je djelatna u liturgiji i svetim sakramentima čineći da Isusova riječ i prisutnost ostaju žive.

U radu smo vidjeli kako Ratzinger jasno upozorava i navodi vrste sukoba koji se događaju između karizmatičkih pokreta i mjesne Crkve. Istaknuli smo na njegovu tragu da tko je uz Duha Svetoga taj zaboravlja samoga sebe, ne dopušta da isključivo njegovo mišljenje (koje može biti i pogrešno zbog ranjenosti istočnim grijehom) prevlada u mjesnoj Crkvi. Svjestan ovih problema, Ratzinger daje smjernice, te iznosi zadaće, ali uviđa i opasnosti crkvenih pokreta i mjesnih Crkava. One moraju biti kao dva krila koja svojim karizmama jasno navješćuju Krista i daruju ga drugome. Svaki pothvat koji određeni

crkveni pokret napravi, treba biti pothvat ljubavi, ono dobro koje Bog daruje svojoj Crkvi kako bi se ona izgrađivala u jednom Duhu.

Na koncu, Blažena Djevica Marija stoji kao istinski putokaz Bogu. Ona koja je osluškivala glas Duha Svetoga, koja je Bogu rekla *da*, te začela po Duhu Svetom i na najpotpuniji način vršila volju Božju, nagrađena je dušom i tijelom gledati slavu svoga Sina. Čak ni četiri dogme s obzirom na Mariju nisu prošle bez određenih problema i nijekanja. Ratzinger ih pomno tumači i iznosi na svjetlo.

Svako neslaganje i svjesno nijekanje određene istine ili dogme znak je zatvorenosti Duhu Svetom. Duh Sveti koji stvara jedinstvo ne ide protiv čovjekove slobode i dopušta da se čovjek od njega odvoji i da sebi kroji svoj put po vlastitim uvjerenjima. Istinski put je put kojim je išla Blažena Djevica Marija, a to je potpuna predanost Duhu Svetomu i poslušnost Očevoj volji kako bi se Krist očitovao u našim životima.

BIBLIOGRAFIJA

BENEDIKT XVI., *Sacramentum caritatis – Sakrament ljubav. Postsinodalna apostolska pobudnica o euharistiji, izvoru i vrhuncu života i poslanja Crkve*, KS, Zagreb, 2007.

BENEDIKT XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi*, KS, Zagreb, 2008.

COURTH, Franz, *Bog trojstvene ljubavi*, KS, Zagreb, 1999.

COURTH, Franz, *Sakramenti*, UPT, Đakovo, 1997.

GALIĆ, Dario, Joseph Ratzinger o otajstvu utjelovljenja, u: *Spectrum* (2012.) 3-4, 128-144.

GAŠPAR, Nela Veronika – ŠEHIĆ, Damir, »Veliki pneumatolog Zapada« – Aurelije Augustin, u: *Riječki teološki časopis* 20 (2012.) 2, 321-350.

GAŠPAR, Nela Veronika, *Teološki govor o Duhu Božjem*, KS, Zagreb, 2012.

IKIĆ, Niko, *Kompendij katoličke pneumatologije, mariologije i eshatologije*, KBF Sarajevo, Sarajevo, 2011.

IVANČIĆ, Tomislav, Zajednička teološka mjesta suvremenih crkvenih pokreta, u: *Bogoslovska smotra* 78 (2008.) 2, 365-384.

KALEM, Hrvoje, *Objava i vjera. Progovori nam u Sinu*, KS, Zagreb, 2023.

KOVAČ, Nedjeljka Valerija, Teološke odrednice mariologije Josepha Ratzingera/Benedikta XVI., u: *Crkva u svijetu* 49 (2014.) 3, 279-294.

LEON-DUFOUR, Xavier i dr. (ur.), *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988.

MARCELIĆ, Josip, Duh Sveti u povijesti spasenja, u: *Crkva u svijetu* 18 (1983.) 2, 119-136.

RAGUŽ, Ivica, Crkveni pokreti kao Crkva u pokretu: promišljanja o ekleziološkom identitetu crkvenih pokreta, u: *Bogoslovska smotra* 78 (2008.) 2, 385-403.

RATZINGER, Joseph, *Dođi, Duše Presveti*, Verbum, Split, 2012.

- RATZINGER, Joseph, *Kći sionska*, Verbum, Split, 2008.
- RATZINGER, Joseph, *Novi izljevi Duha*, Verbum, Split, 2008.
- RATZINGER, Joseph, *Uvod u kršćanstvo*, KS, Zagreb, 2007.
- RATZINGER, Joseph, *Vjera – istina – tolerancija*, KS, Zagreb, 2004.
- RATZINGER, Joseph, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006.
- RATZINGER, Joseph/BENEDIKT XVI., *Bog Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2010.
- RATZINGER, Joseph/BENEDIKT XVI., *Božji sjaj u našem vremenu*, KS, Zagreb, 2007.
- RATZINGER, Joseph/BENEDIKT XVI., *Dogma i navještaj*, KS, Zagreb, 2011.
- RATZINGER, Joseph/BENEDIKT XVI., *Eshatologija*, Verbum, Split, 2016.
- RATZINGER, Joseph/BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta*, Verbum, Split, 2007.
- REBIĆ, Adalbert, Religiozno iskustvo Duha u Bibliji, u: *Bogoslovska smotra* 59 (1989.) 1-2, 40-66.
- SCHNEIDER, Alfred, *Na putovima Duha Svetoga*, FTI, Zagreb, 1991.
- STARIC, Aldo i dr., *Enciklopedijski teološki rječnik: Sveto pismo, povijest, duhovnost, fundamentalna teologija, dogmatika, moral, ekumenizam, religije*, KS, Zagreb, 2009.
- VULIĆ, Boris, Marija, Kristova majka, u svjetlu jedinstva i harmonije Svetoga Pisma u misli J. Ratzingera/Benedikta XVI., u: *Diacovensia* 27 (2019.) 3, 453-474.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	3
SUMMARY.....	4
UVOD	5
1. DUH SVETI U SVETOME PISMU	7
1.1. Stari zavjet.....	7
1.1.1. Ruah	7
1.1.2. Duh Božji na sucima	9
1.1.3. Duh Božji na kraljevima	9
1.1.4. Duh Božji na prorocima.....	10
1.1.5. Duh Božji u mudrosnim knjigama	10
1.2. Novi zavjet.....	11
1.2.1. Duh Sveti u Isusovu krštenju i djelovanju	11
1.2.2. Duh Sveti u pashalnom misteriju	12
1.2.3. Duh Sveti u prvoj Crkvi.....	13
1.2.4. Pavlova perspektiva Duha Svetoga	15
1.2.5. Ivanova perspektiva Duha Svetoga	16
2. RATZINGEROVO TUMAČENJE DUHA SVETOGA <i>IN SE</i> I <i>AD EXTRA</i>	18
2.1. Duh Sveti <i>in se</i> : tragom sv. Augustina	18
2.1.1. Duh Sveti kao <i>communio</i>	18
2.1.2. Duh Sveti kao ljubav	19
2.1.3. Duh Sveti kao dar	20
2.2. Duh Sveti <i>ad extra</i> : uloga u povijesti spasenja i odnos prema čovjeku	20
2.2.1. Duh Sveti u stvaranju i otkupljenju	21
2.2.2. Babilonska kula i Pedesetnica	21

2.2.3.	Savez na Sinaju i Pedesetnica.....	22
3.	<i>COMMUNIO KRISTOLOGIJE I PNEUMATOLOGIJE</i>	24
3.1.	Kristologija i pneumatologija	24
3.2.	Osnovne postavke Ratzingerove kristologije.....	25
3.2.1.	Problematika kristologije	25
3.2.2.	<i>Logos</i> kristologija	27
3.2.3.	Kristologija ad extra u kristološkim člancima Vjerovanja	28
4.	<i>COMMUNIO EKLEZIOLOGIJE I PNEUMATOLOGIJE</i>	36
4.1.	Pneumatološko-ekleziološka problematika u povijesti Crkve.....	36
4.2.	Duh Sveti kao veza jedinstva u Crkvi	38
4.3.	Duh Sveti u liturgiji i sakramentima	39
4.4.	Djelo Duha Svetoga u sadašnjici: teološko mjesto crkvenih pokreta	41
4.4.1.	Kristološko-pneumatološka dimenzija crkvenih pokreta.....	42
4.4.2.	Institucionalno-karizmatička i hijerarhijsko-proročka linija.....	42
4.4.3.	Apostolsko naslijeđe i apostolski pokreti	44
4.4.4.	Razlike i kriteriji.....	46
4.4.5.	Opasnosti i zadaća pokreta u Crkvi.....	47
5.	<i>COMMUNIO MARIOLOGIJE I PNEUMATOLOGIJE</i>	49
5.1.	Djelo Duha Svetoga u Marijinom djevičanstvu i bogomajčinstvu.....	49
5.1.1.	Novozavjetna svjedočanstva.....	49
5.1.2.	Teologija Marijina djevičanstva i bogomajčinstva	51
5.2.	Uloga Duha Svetoga u Marijinu Bezgrešnom začeću.....	54
5.3.	Duh Sveti u Marijinom slavnom uznesenju	56
	ZAKLJUČAK	59
	BIBLIOGRAFIJA.....	61

SADRŽAJ	63
---------------	----

Obrazac 9 – Pravilnika o integriranom filozofsko-teološkom studiju

Izjava o autentičnosti završnog rada

Ja **Dario Adžić**, broj indeksa (matični broj) **02/2019**, upisan na Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu izjavljujem da sam autor cjelovitog konačnog teksta završnog rada pod naslovom:

Mjesto pneumatologije u teologiji Josepha Ratzingera

te da taj tekst nije korišten i prijavljen kao završni rad na nekom drugom Sveučilištu.

Izjavljujem da u izradi završnog rada nisam prekršio Etički kodeks Univerziteta u Sarajevu, kao ni *Etički kodeks Katoličkog bogoslovnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu* (čl. 7, točka 6a), koje se tiču plagiranja, a koje su mi poznate.

Nadalje, svjestan kaznenih mjera predviđenih važećim zakonima, vlastitom odgovornošću, izjavljujem da dokument teksta koji se nalazi na CD-u, dostavljen zajedno s uvezanim završnim radom, u cijelosti odgovara samome tekstu završnog rada.

Izjavljujem da sam upoznat s predviđenim mjerama u slučaju plagiranja i lažne izjave.

potpis studenta